

Lars Østby

Demografi, flytting og boligbehov på 1990-tallet

Rapporter

I denne serien publiseres statistiske analyser, metode- og modellbeskrivelser fra de enkelte forsknings- og statistikkområder. Også resultater av ulike enkeltundersøkelser publiseres her, oftest med utfyllende kommentarer og analyser.

Reports

This series contains statistical analyses and method and model descriptions from the different research and statistics areas. Results of various single surveys are also published here, usually with supplementary comments and analyses.

© Statistisk sentralbyrå, februar 2002
Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen,
vennligst oppgi Statistisk sentralbyrå som kilde.

ISBN 82-537-5029-3
ISSN 0806-2056

Emnegruppe

02.02.20 Flyttinger, inn- og utvandring

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Statistisk sentralbyrå/300

Standardtegn i tabeller	Symbols in tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Foreløpig tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Desimalskilletegn	Decimal punctuation mark	,(,)

Sammendrag

Lars Østby

Demografi, flytting og boligbehov på 1990-tallet

Rapporter 2002/5 • Statistisk sentralbyrå 2002

Norge har hatt relativt stor vekst i folketallet på 1990-tallet, ikke sammenliknet med tidligere år, men i forhold til andre land. Veksten er en følge både av et stabilt fødselsoverskudd og av en høy og varierende nettoinnvandring fra utlandet. Denne veksten påvirker også etterspørselen etter boliger, selv om veksten i antall husholdninger neppe har vært så sterk på 1990-tallet som tidligere.

Endringene i bosettingsmønsteret har vært sterkere enn på lenge. Det har vært en konsentrasjon om hovedstadsområdet, for eksempel har Oslo og Akershus' andel av landets befolkning økt fra 20,6 til 21,8 prosent på 1990-tallet. Denne konsentrasjonsprosessen kan forsterkes i åra som kommer. Oslo har etter hvert fått en større andel av landets fødte enn de har av landets befolkning, og denne "sentraliseringen" i fødselsmønsteret forsterkes dersom hovedtrekken i flyttemønsteret holder seg. Denne økningen i folketallet i de mest sentrale strøkene fører til særlig vekst i etterspørselen etter boliger for barnefamilier. Dette er ikke bare et hovedstadsfenomen. Innenfor alle landsdeler er det for alle aldersgrupper sterkest vekst i de mest sentrale strøkene. Disse demografiske uttrykkene for sentraliseringen synes å være svært vanskelige å påvirke, om det skulle være et mål.

Samlivsmønsteret er også under endring, på en måte som nok har konsekvenser for hvilke typer boliger som etterspørres. Det at samboerskap blir mer og mer vanlig på ekteskapenes bekostning, har kanskje ikke så stor betydning, men det er også en klart økende andel i alle aldersgrupper som til enhver tid ikke lever i samliv. Dette henger sammen med seinere start på samlivene og at stadig flere samliv går i oppløsning. Det har vært en klar økning i par uten barn og i husholdninger som består av flere familier, mens det har vært nedgang særlig i antall husholdninger med voksne hjemmeboende barn. Etter hvert som folk blir eldre, synker den geografiske mobiliteten, så det er neppe slik at de boligene som blir for store når voksne barn flytter kan tas over av kollektive boformer med behov for store arealer.

For boligetterspørselen betyr nok flyttingene og de endringene som skjer i flyttemønsteret mer enn disse endringene i demografisk atferd (fødsler og familiedannelse). Vi har ingen nyere oversikter over flyttemotivene i Norge, men vi har ikke grunn til å tro at det har vært grunnleggende endringer i dem. Boligmotiverte flyttinger skjer over korte avstander, mens arbeidet betyr mer jo lengre flytteavstandene er. Det har vært en viss nedgang i mobiliteten i etterkrigstida, men oppgang igjen under de gode konjunktorene utover på 1990-tallet. I takt med utbyggingen av utdanningssystemet, har det vært en sterk nedgang i tenåringenes flyttinger, særlig for jentene. Mens småbarn tidligere hadde høyere mobilitet enn voksne i alderen 30-34 år, er foreldregenerasjonens mobilitet nå blitt betydelig høyere enn småbarnas.

Det har i hele etterkrigstida vært en viss sentralisering i bosettingen som følge av flyttinger, mye i oppgangstider og ganske lite i nedgangstider. Konjunktorene skaper svingninger rundt en sentraliserende grunntrend. Denne sentraliseringen forsterkes altså av andre demografiske prosesser. Med stor etterspørsel etter arbeidskraft øker utflyttingen fra distriktene, mens innflyttingen holder seg noenlunde konstant. Fra de mest sentrale strøkene øker nok også utflyttingen litt, men innflyttingen øker mye mer. Utflyttingen fra de mellomstore byene og deres omland varierer svært lite i takt med konjunktorene.

Sentraliseringen drives særlig av ungdommens flyttinger. Overalt, og ikke bare i Norge, søker ungdommene inn til de store byområdene. I mange land er det en utflytting i andre aldersgrupper som mer enn kompensere for det tapet som distriktene har, men slik er det ikke i Norge. Vi har riktignok en viss tilbakeflytting etter hvert som folk blir eldre, men ikke på langt nær stor nok til å kompensere for den nettoutflyttingen av ungdom som skjer fra utkantene i Norge.

Vi har en inndeling av Norge etter sentralitet som tar utgangspunkt i tre størrelsesklasser av tettsteder og reisetidsavstand fra dem. Kommuner som ikke ligger innenfor en vanlig pendlingsavstand fra tettsteder med minst 15 000 innbyggere, har systematisk og relativt stor nettoutflytting. Om stedet så ligger innenfor eller utenfor en vanlig dagsreise for å kunne gjennomføre noen ærender i et landsdelssenter, spiller ingen rolle. Det er fraværet av et noenlunde stort og allsidig arbeidsmarked som er viktig. Et par år på slutten av 1990-tallet har innflyttingen til de mellomstore byene med omland vært relativt større enn til landsdelssentrene.

Også innenfor alle landsdelene er det klart mindre negativ/mer positiv nettoutflytting jo mer sentrale strøk vi ser på. Det er altså ikke bare en sentralisering på nasjonalt nivå (konsentrasjon om Oslofjordområdet), men også sentralisering innenfor landsdelene. Fra de mest sentrale strøkene på Østlandet er det en viss utflytting av barn, med stor tilvekst særlig i de mellomstore byene. Disse tallene er såpass store at de nok får betydelige konsekvenser for etterspørselen etter familieboliger, og etter barnehager og skoler. Hovedstadsområdet har gjennom hele 1990-tallet hatt svakere tiltrekningskraft på barnefamilier enn det har for voksne som flytter aleine. Agder/Rogaland skiller seg fra de andre landsdelene ved at det er nettoinnflytting av barn til de fleste områder de fleste åra i denne landsdelen. Selv om utviklingen i Stavanger er sårbar for oljesektorens utvikling, har denne landsdelen det best balanserte flyttemønsteret. Nord-Norge har årvisst en betydelig utflytting av barn under 15 år. Enkelte år har nettoutflyttingen vært over 1 000, et tall som kan sammenliknes med et årlig fødselstall på 6 000, eller et fødselsoverskudd som stort sett har vært mellom 1 500 og 2 000 i de seinere år.

Prosjektstøtte: Kommunal- og regionaldepartementet.

Innhold

1. Innledning	7
1.1. Opplegg og bakgrunn	7
1.2. Problemer knyttet til datagrunnlaget	7
1.3. Regionalisering	8
2. Demografi og familie	9
2.1. Utvikling i folketall og fordeling.....	9
2.2. Samlivsformer og ekteskapelig status	15
2.3. Familie- og husholdningsstruktur.....	17
3. Flyttingene på 1990-tallet	19
3.1. Innledning	19
3.2. Flytting etter sentralitet og alder.....	23
3.3. Flytting, etter alder, landsdel og sentralitet.....	30
4. Innenlandsk flytting og regional befolkningsendring i Norge og Europa	44
Referanser	46
Tidligere utgitt på emneområdet	47
De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter	48

Figurregister

2. Demografi og familie	
2.1. Vekst i folketallet. 1990-2000. Prosent.....	10
2.2. Andel 0-14 år og 60 år og over i fylkene 1. januar 2000. Prosent.....	11
2.3. Sentralitet (0-3), etter kommune	12
2.4. Andel 60 år og over i fylkene, etter sentralitet. 2000. Prosent	13
2.5a. Samlivsstatus blant kvinner 20-44 år. 1977, 1988 og 1999. Prosent	16
2.5b. Gifte, samboende og personer uten ektefelle/samboer i ulike aldersgrupper. Kvinner og menn. 1998. Prosent	16
2.6. Andel enpersonshusholdninger, fylke. 1998. Prosent	18
3. Flyttingene på 1990-tallet	
3.1. Innenlandske flyttinger mellom kommuner, fylker og landsdeler per 1 000 innbyggere. 1967-2000	20
3.2. Innenlandske flyttere per 1 000, etter kjønn og alder. 1990-1999.....	20
3.3. Innenlandske nettoflyttinger. Landsdeler. 1981-2000.....	22
3.4. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter sentralitet og alder. 1990-1999.....	26
3.5. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter sentralitet (A og B) og alder. 1990-1999	27
3.6a. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter sentralitet og alder (alle, 0-44 år). 1990-1999	28
3.6b. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter sentralitet og alder (45+). 1990-1999	29
3.7a. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet. Østlandet. 1990-1999.....	31
3.7b. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet. Agder/Rogaland. 1990-1999.....	32
3.7c. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet. Vestlandet. 1990-1999	33
3.7d. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet. Trøndelag. 1990-1999	34
3.7e. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet. Nord-Norge. 1990-1999	35
3.8a. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet. Østlandet. 1990-1999.....	38
3.8b. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet. Agder/Rogaland. 1990-1999.....	39
3.8c. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet. Vestlandet. 1990-1999	40
3.8d. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet. Trøndelag. 1990-1999	41
3.8e. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet. Nord-Norge. 1990-1999	42
4. Innenlandsk flytting og regional befolkningsendring i Norge og Europa	
4.1. Intensiteten i innenlandsk flytting (Courceaus K) i utvalgte europeiske land, midt på 1990-tallet	45
4.2. Utvalgte europeiske land klassifisert etter vekst eller nedgang i storbyene, midt på 1990-tallet	45

Tabellregister

2. Demografi og familie	
2.1a. Vekst i folketallet for hver landsdel, etter sentralitet (0-3) og alder. 1990-2000. Prosent	14
2.1b. Vekst i folketallet for hver landsdel, etter sentralitet (A og B) og alder. 1990-2000. Prosent	15
3. Flyttingene på 1990-tallet	
3.1. Forventet antall flyttinger for menn og kvinner. 1990-2000	22
3.2a. Befolkning i landsdelene, etter sentralitet (0-3) og alder. 1. januar 2000. Prosent	24
3.2b. Befolkning i landsdelene, etter sentralitet (A og B) og alder. 1. januar 2000. Prosent	24

1. Innledning¹

1.1. Opplegg og bakgrunn

Dette er en rapport som tar opp noen hovedtrekk i den demografiske utviklingen og flyttemønsteret, begge deler med vekt på forhold som direkte eller indirekte har betydning for etterspørselen etter boliger. Rapporten gjennomgår først den demografiske utviklingen på 1990-tallet. Utgangspunkt tas i folketallet og de endringsprosessene som styrer utviklingen i samlet folketall. Disse blir særlig relatert til hva de har å si for boligbehovet. Så tar vi opp endringer i aldersfordeling, med vekt på den aldersgruppen (20-29 år) som er i etableringsfasen, og kan regnes å være ei gruppe som særlig vil representere endringer i boligetterterspørsel. Løwe (2001) har en omfattende analyse av endringene i ungdoms boligkonsum. Etterspørselen etter bolig er svært ulik for personer i ulike typer husholdninger, selv innenfor samme aldersgruppe. Vi skal derfor se på utviklingen i samlivs-, familie- og husholdningsstruktur så langt det går.

I den siste delen skal vi så se på de innenlandske flyttingene på 1990-tallet, med vekt på nettomobilitet etter alder, sentralitet og region. En flytter er i denne rapporten definert som en person som var registrert i en annen kommune ved årets utgang enn ved årets inngang. Det betyr at en som har flyttet ut, men kommet tilbake før årsskiftet ikke blir regnet som flytter, eller at en person som innenfor ett år flytter fra kommune A til B og videre til C, regnes som flytter mellom A og C. Det er den samme måten som befolkningsframskrivingene definerer flytting. Vårt materiale hadde 167 430 flyttinger i 1999, mot 191 640 registrerte flyttinger mellom kommunene om alle tas med. De som faller bort har selvfølgelig ingen virkning for utviklingen i folketall.

Når vi i vårt prosjektforslag til Boligutvalget valgte å fokusere på innenlandske flyttinger, er det fordi disse har en bakgrunn som er ganske ulik inn- og utvandringenes. Innenlandske flyttinger har en klar

sammenheng med vår regionalpolitikk, og de skyldes i noen grad forhold vi selv er herre over, og i noen grad forhold som er et naturlig ledd i de fleste livsløp. Innvandringen av utenlandske statsborgere er drevet av helt andre prosesser. Flyttere fra våre naboland kommer ofte med samme bakgrunn som langveisflyttere innenlands, med motiver knyttet til arbeidsmarkedet, og lyst til å oppleve noe nytt. En liten del av disse kommer hit på permanent grunnlag, ofte er det ungdommer som reiser hjem etter inntil noen få års opphold. Flyttere fra ikke-vestlige land har ofte sin bakgrunn i helt andre forhold, mer knyttet til "nød" enn til "lyst". Halvparten av ikke-vestlige innvandrere har sin bakgrunn som flyktninger og asylsøkere (Østby 2001). Deres opphold, dersom de får lov til å bli, vil mye oftere være permanent (Tysse og Keilman 1998). De vil også ha en helt annen regional fordeling enn resten av befolkningen. Vel 40 prosent av ikke-vestlige innvandrere bor i Oslo. Deres nærvær vil ha konsekvenser for etterspørsel etter boliger og boligmarkedet generelt, men på en måte som ikke gjør det rimelig å behandle alle flyttere under ett. Vi vil derfor også komme litt inn på regionale og demografiske effekter av internasjonale migrasjoner.

1.2. Problemer knyttet til datagrunnlaget

Det er to problemer med statistikkgrunnlaget som er av spesiell betydning. Vi har for tida ikke noen god statistikk over samboere i Norge, og de anslagene vi har lar seg ikke bryte ned på relevante regioner (passende regionalt nivå). Samboere vil trolig ha en etterspørsel etter bolig som har mange trekk til felles med ektepar, selv om slike parforhold er langt mindre stabile, og selv om de oftere er barnløse. Vi skal gjøre så mye ut av samboerinformasjon som vi synes vi kan.

Dette andre problemet er knyttet til Det sentrale folkeregisters registrering av bostedsadresse, og er særlig akutt for studenter, hvor forskriftene for registrering sier at studenter normalt skal registreres som bosatt i sitt foreldrehjem. Man godtar å registrere skifte av bosted når studenten etablerer egen familie (gifter seg og/eller får barn), om hun får en selvstendig bolig, eller når etableringen på arbeidsmarkedet blir så sterk at hun blir et interessant skatteobjekt. Fra

¹ Dette er den endelige versjonen av et notat som ble sendt Boligutvalgets sekretariat 12. september 2001. Jeg takker Erik Nymoen for grundig arbeid med dataene, Liv Hansen for å ha laget figurer og tabeller og Lars Rogstad for kartene i kapittel 4.

1. november 2001 er det for øvrig blitt slik at studenter selv kan velge om de vil registreres på studiestedet eller på foreldrenes bosted. Det kan også hende at det finnes en viss ulikhet i praksis mellom de enkelte lokale folkeregistrene. Selv om de færreste studenter blir registrert som flyttere når de forlater foreldrehjemmet i forbindelse med studier, vil nok svært mange likevel få flyttingen registrert innen de har avsluttet studiet. Vi står etter min oppfatning primært overfor forsinkede, mer enn manglende flyttemeldinger. Gjennom et langvarig studium blir trolig flere og flere studenter etter hvert som tida går registrert på studiestedet.

Det er også andre problemer knyttet til unges registrering av flytting. Unge pendlere blir ofte registrert bosatt i foreldrehjemmet lenger enn det den vanlige regelen om at personer skal være registrert bosatt der de vanligvis har sin døgnhvile tilsier, og det forekommer nok også forsinkede eller til og med manglende meldinger oftere for ungdom enn for etablerte familier.

1.3. Regionalisering

Etterspørselen etter bolig skjer ikke med landet som ett tilbudspunkt, men den skjer innenfor de enkelte regionene. Det er derfor avgjørende å se utviklingen i flytting og familiedannelse i et regionalt perspektiv. Dette skal vi gjøre. Det er riktignok ikke alle dataene som lar seg bryte ned på en regional struktur som er analytisk interessant, og det finnes dessverre ikke en fast etablert regional standard som egner seg for analyser som våre. Det ville trolig være av stor interesse for den typen problemstillinger som boligutvalget er opptatt av, om det lot seg gjøre å utvikle et sett av regioner som egner seg for analyser av bolig- etterspørsel. Utgangspunktet for en slik inndeling kunne mest fornuftig være arbeidsmarkedsregioner, med noenlunde fritt valg av bolig innenfor en pendlingsavstand fra arbeidsplassene. Dette bør samtidig være regioner hvor det vil være mulig og vanlig å skifte bolig uten samtidig å måtte skifte arbeidsplass. Et faglig godt forankret sett av slike funksjonelle regioner vil være et nyttig hjelpemiddel for forståelsen av etterspørsel etter boliger.

I framstillingen her skal vi se litt på tall for befolkningsutviklingen i landsdeler og fylker, mens flytteinanalysene i hovedsak baserer seg på ulike sentralitetsinndelinger (Statistisk sentralbyrå 1994), noen ganger kombinert med landsdel. Sentralitet er valgt som et gjennomgående fokus fordi de innenlandske flyttingene best kan forstås i et sentraliseringsperspektiv, og fordi det på forhånd er mindre informasjon tilgjengelig etter sentralitet enn etter de tradisjonelle regionene (landsdel, fylke, kommune).

2. Demografi og familie

2.1. Utvikling i folketall og fordeling

Vekst i folketall

Fra 1. januar 1990 til 1. januar 2000 er folketallet i landet økt med like oppunder 1/4 million mennesker, eller 5,8 prosent. Denne veksten er nesten 100 000 større enn den var på 1980-tallet (da var vekstprosenten 3,8), og den er større enn for nesten alle store land i Europa. Tidligere i etterkrigstida var veksten i Norge 6-8 prosent per tiår. På 1990-tallet har fruktbarheten vært på et svært høyt nivå sammenliknet med resten av Europa, selv om den gjennomgående har vært om lag 10 prosent for lav til at generasjonene har reprodusert seg selv. Samtidig har nettoinnvandringen fra utlandet vært stor. For eksempel var nettoinnvandringen 1996-2000 i forhold til folketallet større enn alle europeiske land unntatt Luxembourg og Irland (Vassenden 2001). Nettoinnvandring og fødselsoverskudd har selvfølgelig helt ulik effekt på boligetterspørselen siden de påvirker aldersfordelingen svært ulikt. Selv om tilveksten i Norge var mindre enn tidligere, er den altså klart høyere enn i de fleste av våre naboland. Dette bidrar til at den "demografiske bomben" i form av en sterk økning i andelen gamle som truer de europeiske landene, er mindre kraftig hos oss enn hos de fleste andre.

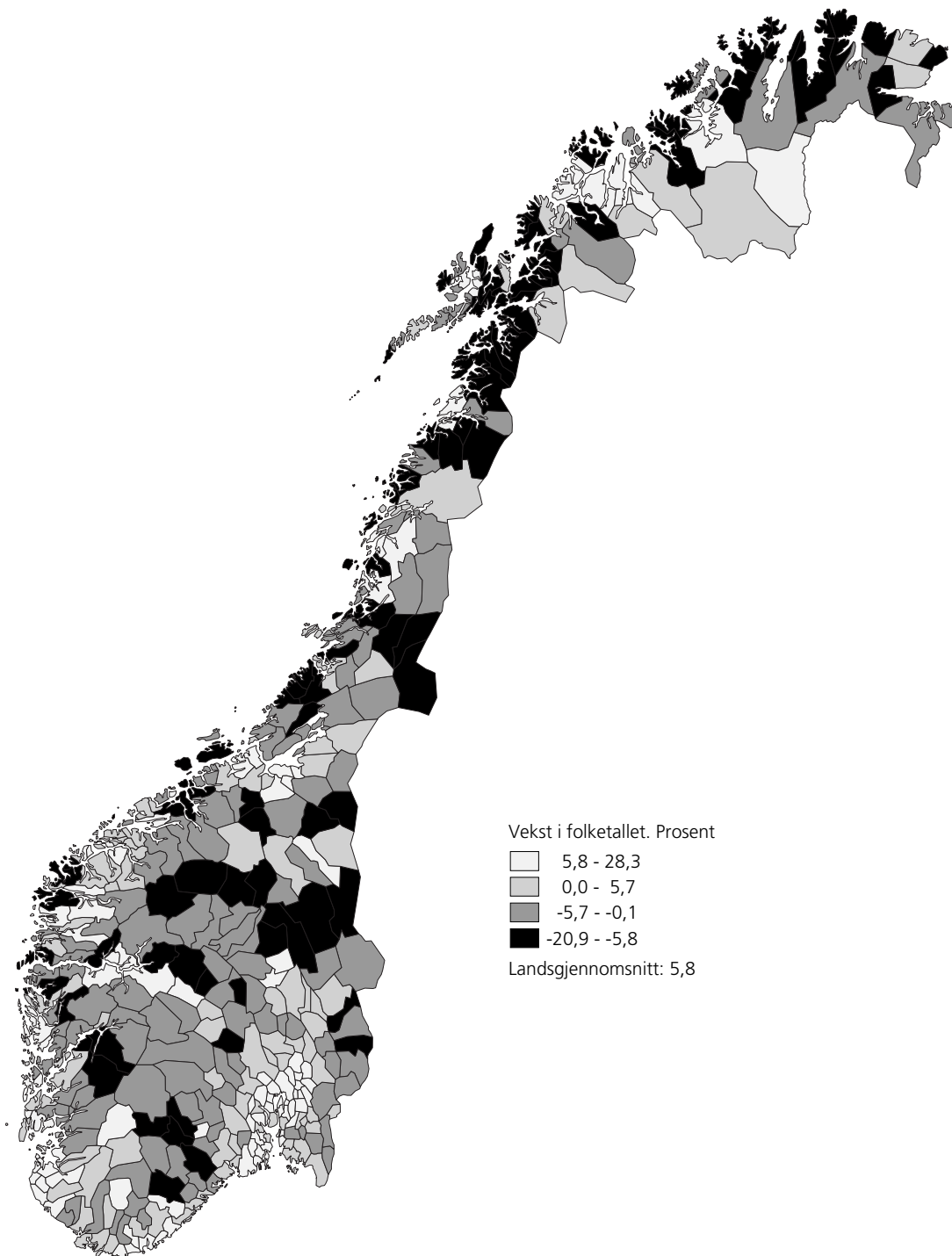
Tilveksten på 1/4 million mennesker har ikke på noen måte skjedd jevnt over landet. Akershus har hatt den største veksten (52 500, eller nesten 13 prosent på ti år), og Oslo/Akershus sammen har hatt en tilvekst på nøyaktig 100 000 personer, eller 40 prosent av landets samlede tilvekst på 1990-tallet. Regionens andel av landets folketall var i utgangspunktet 20,6 prosent, og økte til 21,8 prosent. Ytterligere var veksten i de tre nærmeste Oslofjordfylkene 38 000, noe mer i Vestfold enn i Østfold og Buskerud. Det var også betydelig tilvekst i Rogaland (11 prosent vekst) og Hordaland (6 prosent). Fylkene Nordland og Finnmark hadde en ytterst liten nedgang i folketallet, mens Hedmark, Oppland, Telemark, Sogn og Fjordane og Nord-Trøndelag hadde en tilsvarende liten tilvekst. Mange kommuner, særlig i Nord-Norge har hatt nedgang i folketallet, se figur 2.1. Det har altså vært en ikke ubetydelig omfordeling av befolkningen i Norge i perioden, og dette får betydning når boligbehovet skal vurderes.

Veksten i alder 20-29 år

Om vi tenker oss at det i stor grad er 20-29-åringene som er nyetablerere på boligmarkedet, er det av interesse å se hvordan denne gruppa har utviklet seg, også regionalt. De som var i 20-åra i 1990 var født på 1960-tallet, da det var store fødselskull (omtalt som slutten av "the post-war baby-boom"). I 2000 var det kohortene født på 1970-tallet som var i 20-åra. På 1960-tallet ble det født 650 000 personer. I 1990 var det om lag 10 000 flere personer i alderen 20-29 år (i alt 660 000) fordi innvandringen mer enn kompenserte for den dødeligheten og utvandringen som hadde vært. I 2000 var det 610 000 personer i 20-åra, til tross for at det var født bare 580 000 personer på 1970-tallet. Innvandringen har altså bidratt til at det som var en forskjell på 70 000 personer i fødselskullenes størrelse, ble redusert til 50 000 personer da de kom i 20-åra. Hele nedgangen er for de i begynnelsen av 20-åra. For langsiktige makrovurderinger av boligbehovet i landet, er det altså av betydning også å trekke inn innvandringen fra utlandet.

Isolert sett skulle nedgangen i antall personer i 20-åra kunne bety at de som etablerte seg på boligmarkedet i 2000, kunne ha et relativt godt tilbud av førstegangs boliger, nemlig de som deres ti år eldre forgjengere hadde etablert seg i, og seinere forlatt for å flytte inn i større boliger. Likevel er situasjonen neppe så enkel. Både boligstandarden og -behovet blant de unge (Løwe 2001) og ungdommens regionale fordeling har endret seg. Oslo har hatt en liten oppgang i antall personer mellom 20 og 29 år, og har nå 14,1 prosent av alle mellom 20 og 29 år i landet, mot 12,7 prosent for ti år siden. Alle andre fylker har hatt en til dels betydelig nedgang i antallet som er i 20-åra, Nordland mest med over 20 prosent. Denne forskyvningen i retning av Oslo fram til 2000 skyldes utelukkende effekten av flytting (innenlands og innvandring fra utlandet). I åra som kommer vil konsentrasjonsprosessen etter alt å dømme skyte fart fordi det fra om lag 1980 har vært en sterk økning i Oslos andel av landets fødte, fra 10,0 prosent i 1980 til 13,3 prosent i 2000. Dersom flyttemønsteret holder seg i framtida, kommer altså dette i tillegg til den konsentrasjonen vi har sett til nå.

Figur 2.1. Vekst i folketallet. 1990-2000. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Store regionale forskjeller i fordeling for alder

Dette at barn på grunn av endringene i fruktbarhetsmønster og fordelingen av mødrene over landet, er inne i en sterkere regional konsentrasjonsprosess enn befolkningen under ett, får også betydning ikke bare for hvor boliger etterspørres, men også for hva slags typer boliger det blir behov for på hvert sted. For hele

landet har tallet på barn i alderen 0-4 år steget med 10 prosent på 1990-tallet, til 302 000. For Oslo har økningen vært over 20 prosent, fra 27 500 til 33 400 barn. Oslos andel av det enkelte fødselskull har steget enda mer, men det er fortsatt en betydelig nettoutflytting av nyfødte og småbarn fra Oslo. Oslo har i løpet av 1990-tallet fått en nesten like stor andel av landets småbarn som de har av befolkningen under ett.

Det betyr etter alt å dømme at befolkningen i Oslo utgjøres av stadig flere og stadig større barnefamilier, med de konsekvenser dette vil ha for nivå og struktur i boliggetterspørsele. Ellers kan nevnes at Oslo har en relativt liten andel av landets barn og unge (alder 5-19 år), og av befolkningen mellom 55 og 79 år. Dette betyr at i forhold til landet ellers vil byens forpliktelser innenfor eldreomsorg bli gradvis lettere. Underskuddet i alderen 5-19 år vil fortsatt bli kompensert av nettotilflytting til byen av unge voksne.

De to kartene i figur 2.2 viser andelen unge og andelen gamle i fylkene. Det er en ganske nær sammenheng mellom kartene, på den måten at der det er få gamle, er det mange unge, og omvendt. Det er en lav andel unge i Hedmark og Oppland, og fortsatt også i Oslo. Oslos andel er nok på vei oppover. Lav andel unge kan komme av lav fruktbarhet, stor utflytting blant barnefamilier, eller en kombinasjon av de to. Finnmarks relativt høye andel unge kommer av et tradisjonelt ganske høyt fruktbarhetsnivå, og dessuten er forventet levealder her såpass lav at det også vil bety noe.

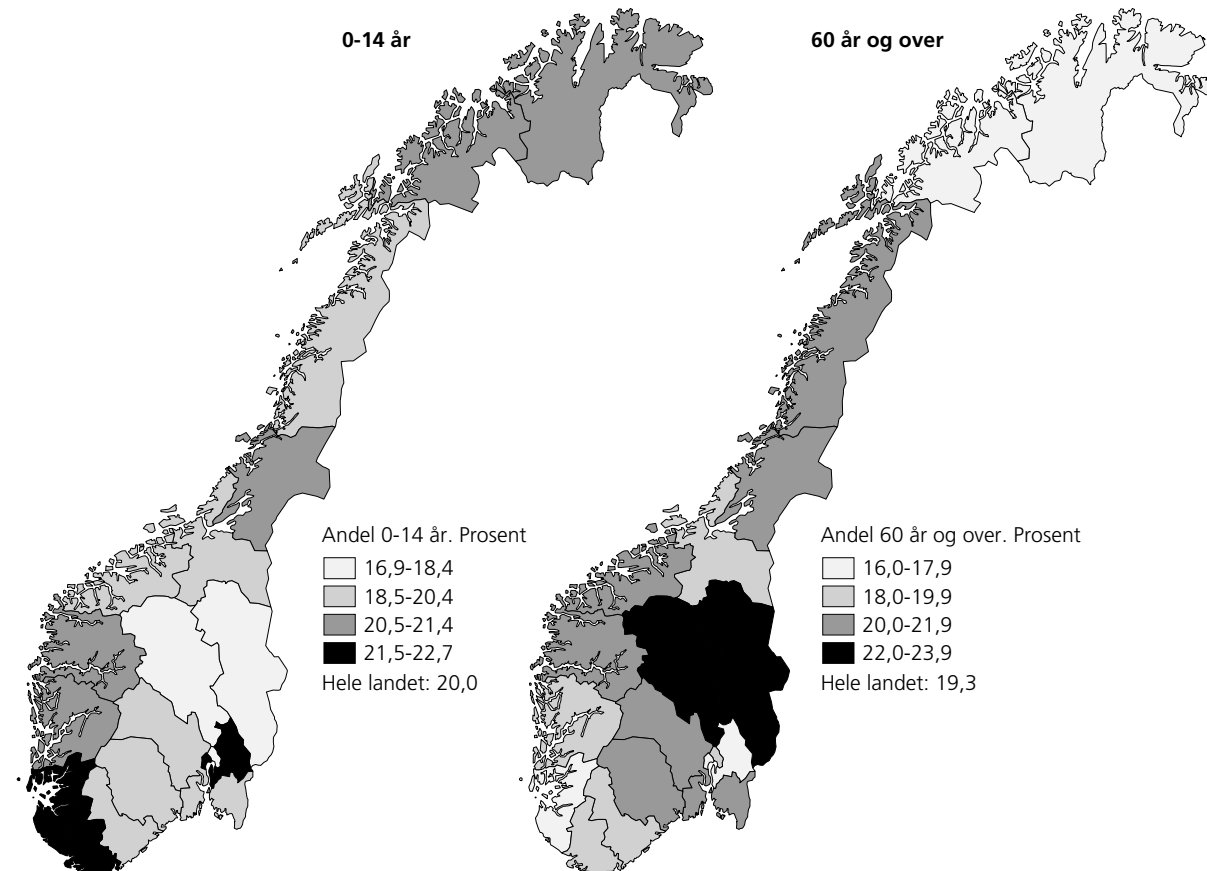
Andelen gamle er høyest i Hedmark og Oppland, og høy også i de sørnorske fylkene uten storbyer. Selv om andelen gamle i Troms og Finnmark er relativt lav, er det

i enkelte kommuner her vi finner de største andelene gamle. Aldersfordelingen har mye å si for den demografiske dynamikken i en region, og det blir lett slik at en region som på ett tidspunkt har en stor andel gamle vil få et flyttemønster som bare forsterker dette. Det er mange grunner til at man i den kommunale planleggingen bør forsøke å bryte en slik negativ tendens.

- og kjønn

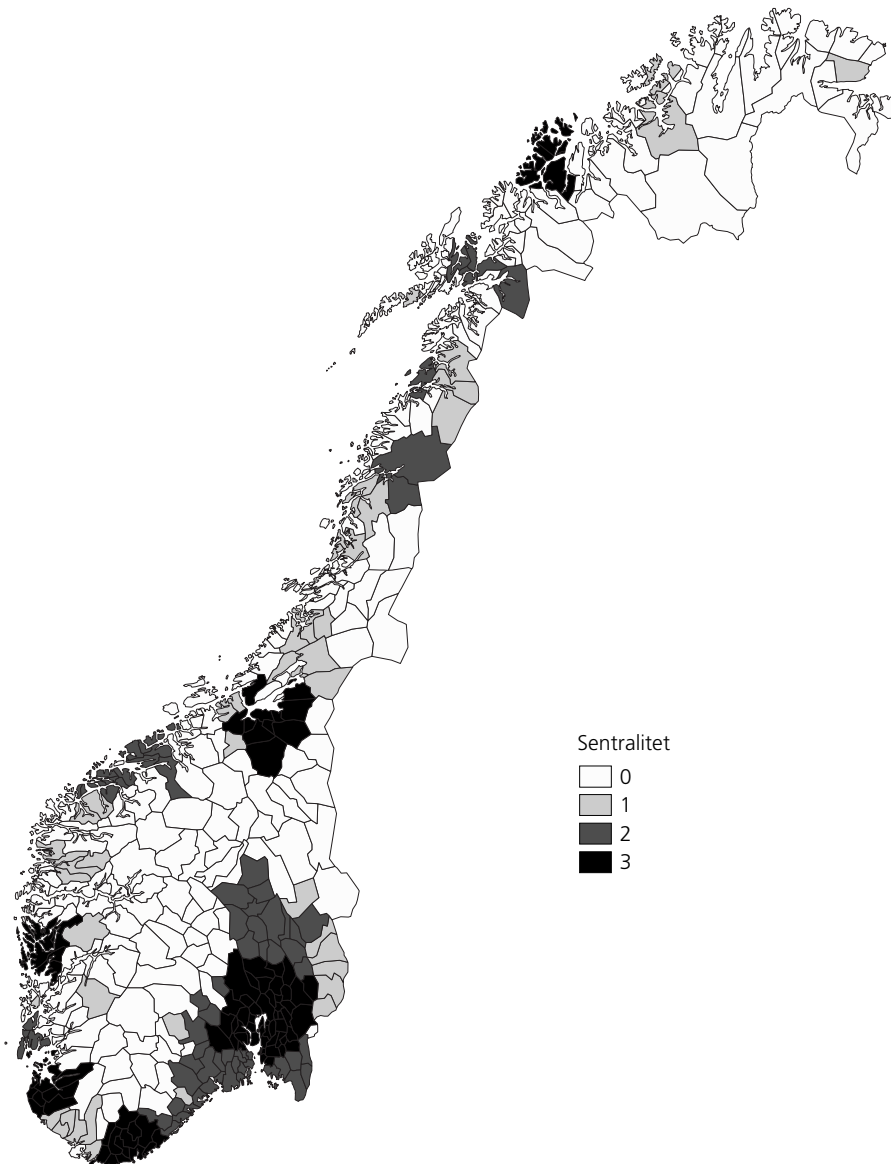
For landet under ett er kjønnsproporsjonen 98 menn per 100 kvinner, mens den blant nyfødte ligger på om lag 106 gutter per 100 jenter. Det er mannsoverskudd i alle aldre opp til og med 57 år. Dette balansepunktet har steget lenge, fra å være i slutten av tenårene på 1800-tallet. Nå bidrar innvandringen til at det blir høyere enn det dødeligheten skulle tilsi. En tredel av landets kvinneoverskudd finner vi innenfor Oslos grenser, mens det er et (riktignok svakt) mannsoverskudd i Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Troms og Finnmark. Dersom alt annet er likt, kunne man vente at en befolkning med skjev kjønns sammensetning ville ha behov for flere (og mindre?) boliger enn en akkurat like stor befolkning med balanse mellom kjønnene. Dette vil være en følge av at kjønnsfordelingen vil ha visse føringer på husholdningsstrukturen.

Figur 2.2. Andel 0-14 år og 60 år og over i fylkene. 1. januar 2000. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Figur 2.3. Sentralitet (0-3), etter kommune

Kilde: Standard for kommuneklassifisering 1994, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

- alder og sentralitet

Vi skal se litt nærmere på hvordan aldersfordelingen innenfor de ulike sentralitetsgruppene er, ut fra en oppfatning av at dette er viktig for å forstå boligetter-spørsele. Sentralitet er viktig gjennom hele rapporten, og vi skal derfor også vise sentralitetsinndelingen på et kart (figur 2.3) før vi beskriver aldersfordelingen i figur 2.4.

I figur 2.3 er hovedinndelingen for sentralitet vist på kart. Vi ser at vi har seks regioner med høyest sentralitet, Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand og Tromsø, med omliggende kommuner. Oslo-regionen når lenger ut enn de andre. Mye av det øvrige sørlige Østlandet og kysten av Sør-Norge har sentralitet på nivå 2 eller 1. Ellers ser vi mer spredte områder med en viss sentralitet rundt større tettsteder i resten

av landet. Vi ser også at store deler av det indre av Sør-Norge og det meste av Troms og Finnmark tilhører sentralitet 0, som i mange sammenhenger oppfattes som synonymt med "Distrikts-Norge" eller "utkantene".

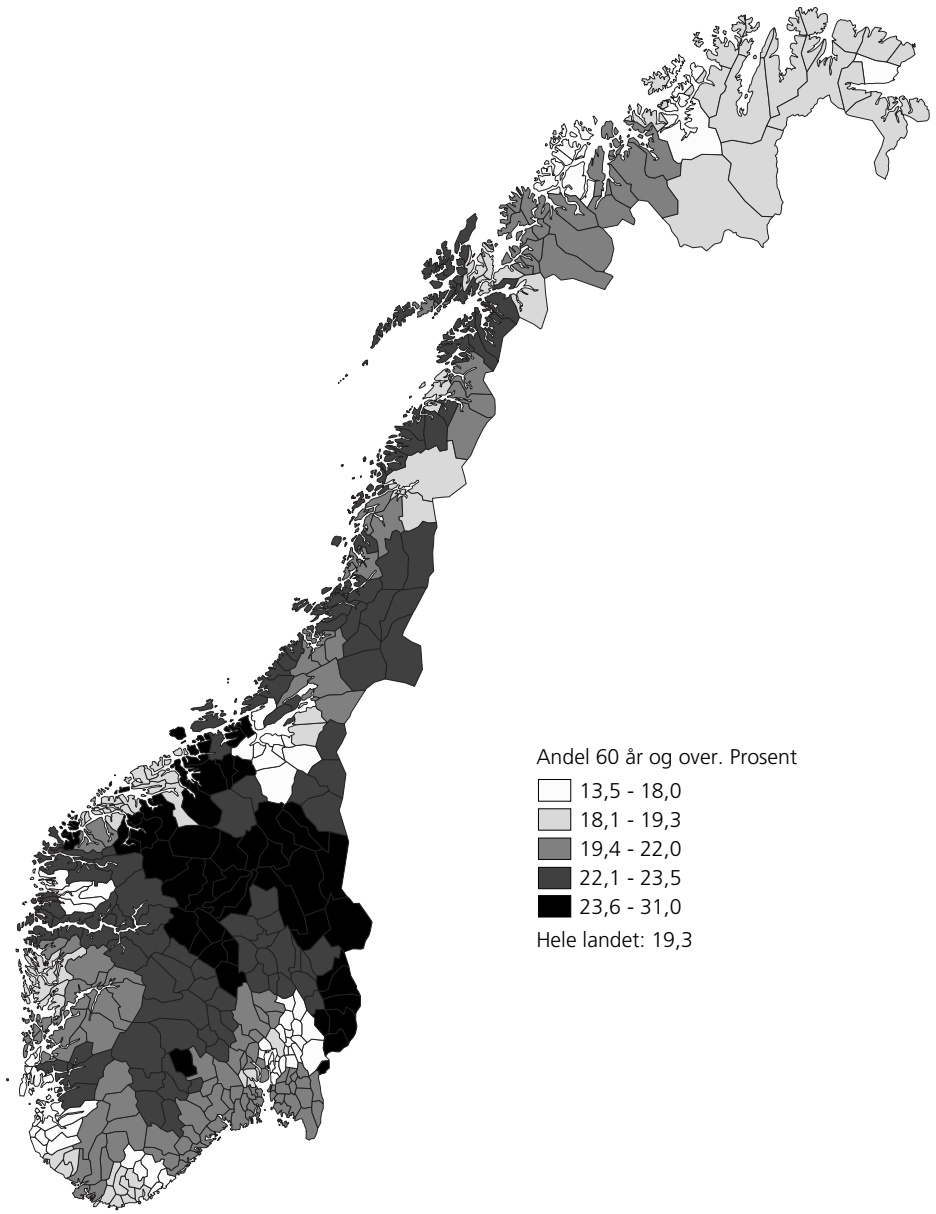
I neste kart (figur 2.4) framstiller vi andelen 60 år og over for regioner som består av alle kommuner med samme sentralitet i hvert fylke. (Eks. Andelen gamle i de av Hedmarks kommuner som har sentralitet 3 i én gruppe, de med sentralitet 2 i én, sentralitet 1 i én og alle med sentralitet 0 i fylket i én gruppe.)

I forhold til figur 2.2 får vi nå et mye mer nyansert bilde, hvor det kommer fram store forskjeller etter sentralitet i de fleste fylkene. De store områdene med høy andel gamle har vi i Østlandets skog- og fjellbygder og i utkantene i Sør-Trøndelag og Møre og

Romsdal. Lav andel gamle har vi i de områdene som har sentralitet 3, og dessuten i det meste av Finnmark. Vi ser dette som de lyseste feltene rundt våre store byer, dessuten også to mindre sentrale stabile

vekstområder, Førde og Alta. Vi skal ikke gå i detalj med å forklare årsakene bak variasjonene, men det henger mest sammen med flyttingene gjennom mange tiår, og med variasjoner i fruktbarhet og dødelighet.

Figur 2.4. Andel 60 år og over i fylkene, etter sentralitet. 2000. Prosent

Kilde: Standard for kommuneklassifisering 1994, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Standard for sentralitet

For denne delen av beskrivelsen skal vi bruke sentralitet, slik den er utviklet i SSBs Standard for kommune-klassifisering 1994 (NOS C 192). Inndelingen er nærmere beskrevet i det følgende. Standarden karakteriserer hver enkelt kommune. Hovedtrekkene bygger på hver kommunes avstand fra sentra hvor det finnes funksjoner av høyere orden. Slike sentrale funksjoner av høyere orden finnes først og fremst i tettstedene. Inndelingen baserer seg så på reisetidsavstand fra sentra av ulik størrelse. Det er to inndelingsgrunnlag, den viktigste er arbeidsreiser (kategorier fra 0 til 3, se figur 2.3) og ærendreiser i løpet av en dag (kategoriene A og B).

Tettstedene er delt i tre nivåer. Tettsteder på nivå 3 skal ha folketall på minst 50 000 og ellers ha funksjoner som et landsdelssenter. På nivå 2 er folketallet vanligvis 15 000-50 000. Nivå 1's tettsteder har 5 000-15 000 innbyggere. Det er seks sentra på nivå 3, 25 på nivå 2 og 50 på nivå 3.

- Sentralitet 3: Kommuner som omfatter tettsted på nivå 3 eller som ligger 75 minutters (for Oslo 90 minutters) reisetid fra et slikt tettsteds sentrum
- Sentralitet 2: Kommuner som omfatter tettsteder på nivå 2 eller som ligger innenfor 60 minutters reisetid fra et slikt tettsteds sentrum
- Sentralitet 1: Kommuner som omfatter tettsteder på nivå 1 eller som ligger innenfor 45 minutters reisetid fra et slikt tettsteds sentrum
- Sentralitet 0: Kommuner som ikke oppfyller noen av kravene ovenfor. Disse ligger da lenger enn en vanlig arbeidsreises avstand fra nærmeste tettsted med mer enn 5 000 innbyggere.

For leilighetsvise dagsreiser, er inndelingen følgende:

- Sentralitet A: Alle kommuner med en reisetid på mindre enn 2 ½ time (for Oslo: 3 timer) til sentrum i nærmeste tettsted på nivå 3
- Sentralitet B: Alle andre kommuner

Disse to dimensjonene settes også sammen, fra 0B til 3A. Kombinasjonen 3B kan ingen ha, så det blir maksimalt sju grupper.

Tabell 2.1a. Vekst i folketallet for hver landsdel, etter sentralitet (0-3) og alder. 1990-2000. Prosent

Landsdel og sentralitet	I alt	0-14 år	15-29 år	30-44 år	45-59 år	60-74 år	75 år og over
Hele landet							
Alle.....	6	12	-10	6	35	-13	18
3.....	10	19	-7	12	38	-11	19
2.....	4	8	-11	2	35	-13	22
1.....	1	5	-14	-1	33	-14	17
0.....	-3	-1	-18	-4	25	-17	9
Østlandet							
Alle.....	7	16	-10	8	35	-14	17
3.....	10	22	-7	13	37	-13	16
2.....	4	9	-12	2	33	-13	21
1.....	-3	3	-19	-8	27	-21	18
0.....	-3	0	-16	-5	26	-20	8
Agder/Rogaland							
Alle.....	9	11	-4	10	39	-9	23
3.....	12	15	-3	15	41	-6	28
2.....	6	5	-5	3	39	-12	22
1.....	2	-0	-5	1	33	-16	13
0.....	0	-2	-5	-2	28	-18	9
Vestlandet							
Alle.....	4	7	-10	3	35	-12	16
3.....	8	15	-9	10	36	-9	19
2.....	4	4	-8	-1	43	-14	21
1.....	5	8	-9	5	35	-10	17
0.....	-2	-2	-15	-3	28	-17	9
Trøndelag							
Alle.....	3	10	-14	4	35	-15	16
3.....	7	15	-12	8	39	-13	20
1.....	-1	3	-18	-5	35	-18	18
0.....	-3	1	-20	-2	22	-17	8
Nord-Norge							
Alle.....	1	7	-19	0	31	-11	17
3.....	16	26	-8	15	55	-1	29
2.....	5	10	-16	3	32	-6	31
1.....	2	6	-18	0	34	-10	18
0.....	-5	-1	-24	-6	23	-16	10

For alle aldersgrupper er det i alle landsdeler sterkest vekst i sentrale strøk

Veksten i folketallet er vist i tabell 2.1a for sentralitet 0-3, og i tabell 2.1b for sentralitet A og B. Innenfor alle landsdeler og alle aldersgrupper er veksten i folketall mer positiv jo mer sentrale regioner vi ser på. Vekst-takten er noe ulik mellom landsdelene, men mønsteret etter sentralitet er sammenfallende. Selv for de aller eldste er veksten klart sterkest i de mest sentrale strøkene.

For hele landet er det størst vekst for aldersgruppa 45-59 år, deretter de aller eldste, og så de yngste. I gruppene 15-29 år og 60-74 år er det klar nedgang. Dette forholdet er det samme i alle landsdeler, slik at det til tross for viktige regionale forskjeller i vekst-mønsteret, også er grunnleggende fellestrekk mellom alle store regioner og det nasjonale nivået.

For de unge (15-29 år) er nedgangen innenfor hver landsdel økende med minkende sentralitet, minst utslag er det i Agder/Rogaland. Nord-Norge har klart sterkest nedgang, som følge både av fruktbarhetsnedgangen og sterk utflytting. Barn (0-14 år) og foreldre-generasjonen (30-44 år) har stort sett en parallell utvikling, men særlig på Østlandet har mindre sentrale strøk en positiv tilvekst for barn, i tråd med den sterke veksten det er for barn på Østlandet. Mønsteret i tabell 2.1b er helt systematisk, for alle grupper (etter landsdel og alder) har sentralitet A større vekst (eventuelt mindre nedgang) enn sentralitet B.

Tabell 2.1b. Vekst i folketallet, for hver landsdel, etter sentralitet (A og B) og alder. 1990-2000. Prosent

Landsdel og sentralitet	Antall i alt	0-14 år	15-19 år	30-44 år	45-59 år	60-74 år	75 år og over
Hele landet							
Alle	6	12	-10	6	35	-13	18
A	8	15	-9	9	37	-12	19
B	-0	2	-16	-2	30	-14	13
Østlandet							
Alle	7	16	-10	8	35	-14	17
A	8	17	-9	9	35	-14	18
B	-3	0	-16	-6	28	-18	7
Agder/Rogaland							
Alle	9	11	-4	10	39	-9	23
A	10	11	-3	11	39	-9	24
B	1	-1	-7	-2	33	-14	11
Vestlandet							
Alle	4	7	-10	3	35	-12	16
A	7	12	-9	8	36	-10	20
B	1	2	-12	-1	34	-15	13
Trøndelag							
Alle	3	10	-14	4	35	-15	16
A	5	12	-13	5	38	-14	18
B	-3	1	-19	-3	22	-18	12
Nord-Norge							
Alle	1	7	-19	0	31	-11	17
A	9	17	-13	9	44	-6	22
B	-1	4	-20	-2	28	-12	17

På forhånd hadde jeg ventet noen regionale variasjoner i det mønsteret som tabellene 2.1a og 2.1b viser, og er overrasket over at sentralitetsgradienten i vekst-mønsteret er så lik mellom aldersgruppene og regionene. Umiddelbart tolker jeg det dithen at de demografiske effekter av sentraliteten vil være svært vanskelig å påvirke, dersom det skulle være ønskelig.

2.2. Samlivsformer og ekteskapelig status

At grupper har lik fordeling etter ekteskapelig status kan lett skyldes andre forhold enn grunnleggende ulikheter i ekteskapslyppighet. En befolkning med høyere ekteskapsalder vil få flere ugifte, særlig i de aldersgruppene hvor de fleste ekteskap inngås. Det kan derfor være en viss tendens til at endringer i samlivs-mønster overdrives om man bare ser på rater for de aldersgruppene hvor for eksempel en utsettelse av ekteskapene er størst. Man gifter seg nok, men bare litt seinere i livet. Manglende kjønnsbalanse kan være en grunn til at det kan bli mange ugifte av det ene kjønn. Dette ser vi et eksempel på ved at det er så høy andel ugifte mellom 45 og 49 år i Finnmark. Hele 30 prosent av mennene er ugifte her, mot 16 prosent for landet under ett og bare 10 prosent i Rogaland. Dessuten er det slik at samboerskap i varierende grad kan erstatte ekteskap, og samboerne er som nevnt dårlig beskrevet i statistikken. Etterspørselen etter bolig er trolig mer styrt av antall familier og husholdninger enn antall ektepar. Siden statistikken er langt bedre for ekteskap enn for samboerforhold, skal vi derfor først kommentere mønsteret i ekteskapelig status, og deretter modifisere bildet noe i lys av det vi vet om samboere.

Ekteskap, stadig vanlig, men inngås ved høyere alder

Fordelingen etter ekteskapelig status er primært avhengig av aldersstrukturen og av aldersmønsteret i ekteskapsinngåelsene. Det er selvfølgelig like mange gifte kvinner som menn, mange flere ugifte menn enn kvinner fordi det blant barn og unge er et klart flertall av menn, mange flere enker enn enkemenn fordi levealderen blant kvinner er mye høyere enn for menn, av samme grunn er det også noe flere skilte kvinner. Registrerte partnere er det meget få av, om lag 1 600. Det er nesten dobbelt så mange registrerte partnere blant menn som blant kvinner.

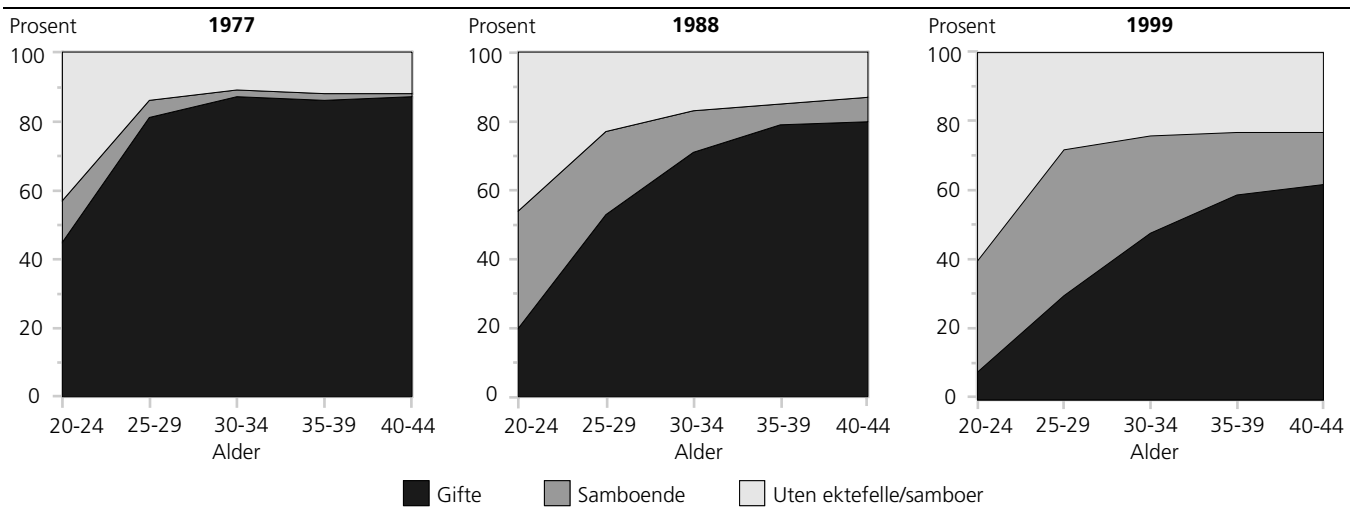
Giftermålslyppigheten har sunket sterkt siden 1960-tallet, i de fleste aldersgrupper. Den alder hvor ekteskapsinngåelser var vanligst på 1960-tallet var 25-29 år blant menn og 20-24 år blant kvinner. 180 av 1 000 ugifte menn og 225 av 1 000 ugifte kvinner giftet seg hvert år i disse gruppene i perioden 1966-1970. I 1999 var tallene sunket så lavt som til henholdsvis 48 og 29 per 1 000. Dette skyldes dels at færre gifter seg enn tidligere, men er også delvis et resultat av at ekteskapsalderen har økt så sterkt, med mer enn 6 år, fra 25,3 for menn og 22,8 for kvinner fra slutten av 1960-tallet til slutten av 1990-tallet.

Konsekvensene av dette blir at det er mange flere ugifte ungdommer nå enn tidligere, men det gir ikke nødvendigvis like betydelig nedgang i andelen som noen gang har vært gift. Det har i hvert fall de siste åra vært en viss oppgang i ekteskapstallene for de noe eldre (over 30 år). Med det ekteskapsmønsteret som var i 1999, ville 40 prosent av mennene og 35 prosent av kvinnene forbli ugifte til de fylte 50 år. Disse andelene har sunket litt på 1990-tallet, mens på slutten av 1960-tallet var ekteskapsmønsteret slik at mindre enn 10 prosent av både menn og kvinner ville forbli ugifte til de fylte 50 år.

Samboerforhold tar over særlig for de unge

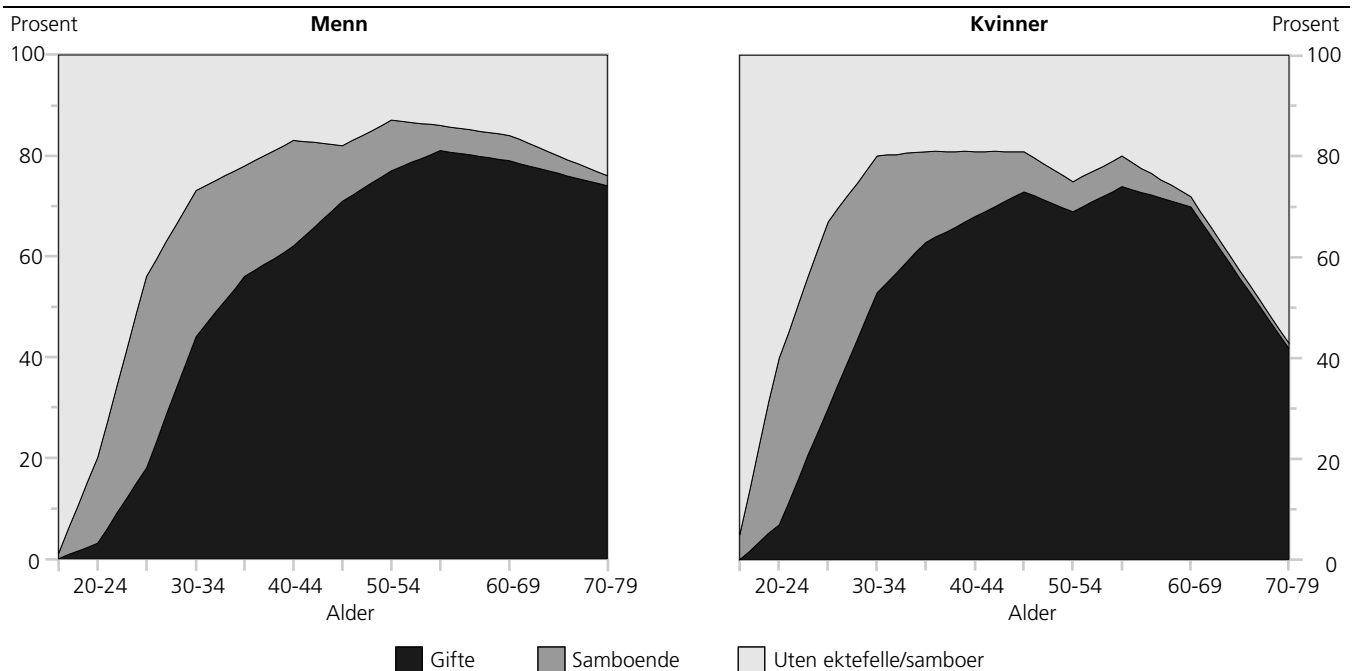
Den store nyheten i samlivsmønsteret de siste tiårene, er samboerne. Statistikk om samboere har vi fra registre bare når det gjelder samboere med felles barn. Skal vi trekke inn alle samboere, må vi ty til utvalgsundersøkelser, med større usikkerhet og mindre mulighet til regional nedbryting. I 2000 var 30 prosent av personene mellom 20 og 34 år samboere, mot bare 2 prosent blant eldre (60-79 år). Dette er dels et uttrykk for at folk enten gifter seg eller flytter fra hverandre når de blir eldre, men det er også uttrykk for at de som nå er over 60 år, startet sine samliv i en periode da samboerforhold var ganske uvanlige. De første målingene er ikke eldre enn fra 1977, da var om lag 7 prosent av kvinner 20-34 år samboere.

Figur 2.5a. Samlivsstatus blant kvinner 20-44 år. 1977, 1988 og 1999. Prosent

Kilde: Fruktbarhetsundersøkelsen 1977, Familie- og yrkesundersøkelsen 1988 og Omnibusundersøkelsen 1999, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.5b. Gifte, samboende og personer uten ektefelle/samboer i ulike aldersgrupper. Kvinner og menn. 1998. Prosent

Kilde: Omnibusundersøkelsen 1998, Statistisk sentralbyrå.

Vi ser at samboerforhold ikke er blitt så vanlige at de helt kompenseres for nedgangen i ekteskaphyppighet. I 1977 var det litt i overkant av 10 prosent av kvinner i alderen 25 til 44 år som ikke levde i samliv. I 1999 var tallet økt til 30 prosent i aldersgruppen 25-29 år, og 20 prosent mellom 30 og 44 år. Blant menn er utviklingen parallell, men vi har ikke data for menn lenger tilbake enn til 1988. Det er altså blitt en betydelig økning i antall unge voksne som ikke lever i samliv, det er blitt mye flere samboere og langt færre gifte. Bolig- etterspørselen influeres nok av dette, også ved det at samboere har en mindre klar oppfatning av sitt samliv som permanent enn det ektepar har, og at deres fruktbarhet er lavere.

Andelen samboere økte mye fram til midten av 1990-tallet, men økningen ser ikke ut til å ha fortsatt. Det er nå et flertall av samboere blant alle under 35 år som lever i parforhold. Blant personer i alderen 35-59 år er 15 prosent av parforholdene samboerforhold, mens dette gjelder bare 3 prosent for dem over 60 år. Siden disse opplysningene baserer seg på utvalgsundersøkelser, har vi ikke mulighet til noen detaljert regional nedbryting. Vi vet likevel at det er klart vanligere med samboerforhold i Trøndelag og Nord-Norge enn på Vestlandet og Sørlandet. Innenfor Østlandet er det relativt vanlig med samboerforhold i Hedmark og Oppland.

Regionale forskjeller

Andelen gifte blant personer 25-29 år var 1. januar 2000 30 prosent blant kvinner og 17 prosent blant menn, ned på ti år fra henholdsvis 48 og 30 prosent. Det er en del klare regionale forskjeller både i nivå og utvikling. Dobbelt så mange menn i alderen 25-29 år i Rogaland er gift, sammenliknet med for eksempel Finnmark og Hedmark (26 mot 12-13 prosent). For kvinner er forholdet 42 prosent mot under 25 prosent. I alderen 45-49 år er om lag to tredeler av landets innbyggere gifte, varierende fra 50 prosent i Oslo (begge kjønn) til 75 prosent i Rogaland. Noen av disse forskjellene henger sammen med forskjeller i hvor vanlige samboerforhold er, men det kan slett ikke forklare alt. Oslos lave tall kan også henge sammen med at flere skilte finner å ville flytte til Oslo.

2.3. Familie- og husholdningsstruktur

Vi har måttet konstatere at statistikken har betydelige svakheter når det gjelder samboere. De eneste samboerne vi har rimelig gode data om, også over tid, er de som har felles barn. Dette dreier seg nå om nesten 100 000 par. Tallet har økt fra 27 000 par i 1987, det året de første gang ble dekket av statistikken. Av barnefamilieene var tre av ti samboerpar fra Sør-Trøndelag og nordover, to av ti på landsbasis og bare en av ti i Agder og Rogaland. Det er en ny utvikling at det også i de nordlige fylkene på Vestlandet er blitt forholdsvis vanlig med samboerpar med barn. I Oslo synes det å være relativt mange samboere som ikke har barn.

Inntil det er på plass et register med boligadresser (etableres på basis av Folke- og bolig tellingen 2001), vil vi ikke ha noen brukbar familie- og husholdningsstatistikk. Vi har de siste årene publisert familiestatistikk bare for ektepar med og uten barn og samboere med felles barn. Vi regner det ikke lenger som kvalitetsmessig forsvarlig å gi statistikk for familietyperne mor og far med barn, eller for enpersonfamilier, fordi det er for dårlig samsvar mellom faktiske familieforhold og forholdene slik registrert boligadresse vil vise dem.

Antall husholdninger

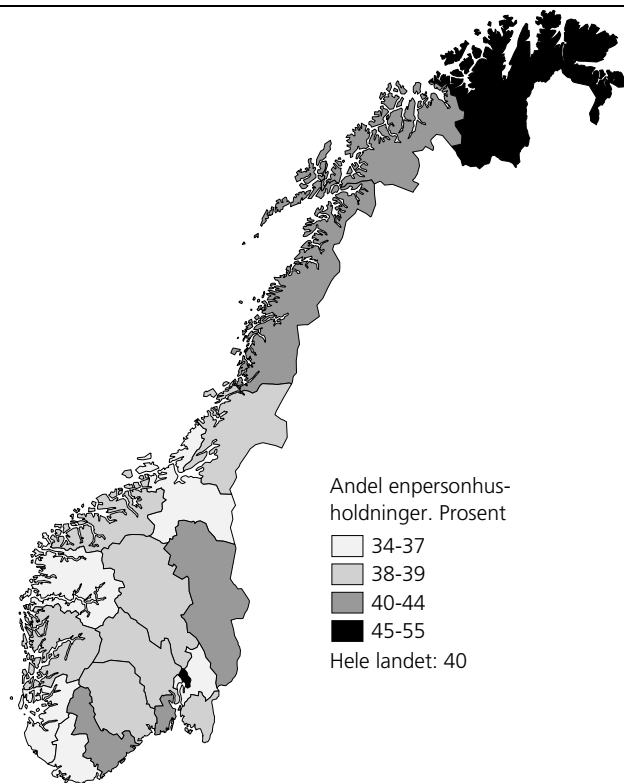
Husholdningsinformasjon er viktig for mange formål, og SSBs husholdningsstatistikk produseres på basis av inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger, som er sammensatt av flere utvalgsundersøkelser. Til sammen blir dette så store utvalg at det kan gis anslag for husholdningsstørrelse etc. ned til fylkesnivå. De siste tall som er publisert refererer seg til 1998, nyere tall kommer trolig først når resultatene fra Folketellingen 2001 offentliggjøres. Det var i 1998 2 050 000 husholdninger, en oppgang på 200 000 fra 1990 og 50 000 fra 1994. Det meste av oppgangen fra 1990 til 1994 antas å skyldes endringer i definisjonene, fra og med 1994 har intervjuundersøkelsene på utvalgsbasis ikke lenger regnet borteboende skoleungdom og studenter over 18 år som tilhørende foreldrenes husholdning. Oppgangen etter 1994 regnes som reell.

Det har altså vært en viss oppgang i antall husholdninger på 1990-tallet, kanskje på så mye som 100 000, men noe eksakt tall har vi ikke. Slik jeg vurderer tilgjengelige data, har veksten i antall husholdninger 1990-1998 neppe vært særlig større enn befolkningsveksten i perioden, som var 4,5 prosent, den kan godt ha vært mindre. Vi vil ikke få eksakt kunnskap om dette før resultatene av Folke- og bolig tellingen 2001 foreligger. Dersom mine gjetninger er riktige, har vi altså et knapt tiår bak oss hvor gjennomsnittlig husholdningsstørrelse *ikke* har vokst.

Familietyper uten barn øker mest

Etter 1994 viser statistikken at det har vært en betydelig økning (14 prosent) i antall par uten barn og 6 prosent økning i antall par med barn under 7 år. Det har vært nedgang for de andre husholdningstypene med barn, særlig sterk for husholdninger med voksne hjemmeboende barn. Antall flerfamiliehusholdninger er fordoblet, fra 20 000 til 41 000. Vi må igjen minne om at dette er data basert på (riktignok store) utvalgsundersøkelser. Likevel, dersom de gir et riktig bilde av hovedtrekkene i utviklingen mot slutten av 1990-tallet, er det boligbehovet for par uten barn (mellomstore boliger?) og flerfamiliehusholdninger (store boliger) som har økt. Den store reduksjonen i antall husholdninger med voksne barn har neppe ført til frigjøring av de store boligene, heller at det er blitt bedre plass for dem som bor der.

Figur 2.6. Andel enpersonshusholdninger, etter fylke. 1998. Prosent

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

dessuten er lavere tendens til å flytte sammen i par her, høyere skilsmissefrekvens og at det trolig er en god del som flytter til Oslo når parforhold oppløses. For Hedmark er aldri viktig, og for Finnmark har lavere tendens til å flytte sammen, høy oppløsningsfrekvens og skjev kjønnsbalanse i mange lokalsamfunn mye å si. Flytting og tidligere flytthistorie har altså stor betydning også for husholdningsstrukturen.

Den minste andelen enpersonshusholdninger finner vi i Sogn og Fjordane og Sør-Trøndelag, med 34 prosent. Akershus har 36 prosent, og slår vi Oslo og Akershus sammen blir andelen 47 prosent, altså fortsatt på topp i landet. Gjennomsnittlig husholdningsstørrelse er 2,3 i Sogn og Fjordane, Trøndelag, Rogaland, Vest-Agder og Akershus. Med unntak av Oslo (1,8) ligger de andre fylkene mellom 2,0 og 2,2. Bortsett fra Oslo, synes ikke de regionale forskjellene i husholdningsstørrelse lenger å være særlig betydningsfull. I forhold til Folketellingen 1990, er nedgangen i gjennomsnitts husholdningsstørrelse i Oslo bare 0,1, mens nedgangen i de andre fylkene ligger omkring 0,3. Noe av denne utjevningen kan være følge av definisjonsendringer, men trolig ikke alt.

Flest enpersonshusholdninger i Oslo

I 1998 bestod 40 prosent av husholdningene av bare én person. Dette er selvfølgelig høyere enn tallet fra 1990, men det skyldes i noen grad den omleggingen av definisjonene som er nevnt. Andelen enpersonshusholdninger er på nivå med det vi vet fra andre nordeuropeiske land, men trolig noe høyere enn i gjennomsnittet av våre naboland. Den perioden definisjonene har vært faste, 1994-1998, har det vært en betydelig økning i antall topersonshusholdninger, 10 prosent. De andre størrelsesgruppene er uendret. Gjennomsnittlig husholdningsstørrelse var i 1998 2,17, det samme som i 1994, men lavere enn tidligere år. Nedgangen før 1994 skyldes som nevnt i betydelig grad definisjonsendringer.

Husholdningsstørrelsen har klare regionale variasjoner, som i sin tur har betydning for etterspørselen etter boliger. Vi ser litt på andelen enpersonshusholdninger fordi det er en god indikator på gjennomsnittlig husholdningsstørrelse.

Den største andelen av husholdningene med bare én person finner vi i Oslo, med hele 55 prosent, i Finnmark (48 prosent) og Hedmark (44 prosent). Alle andre ligger på eller under landsgjennomsnittet. Vi skal huske på at selv for Oslo bor ikke mer enn 30 prosent av befolkningen i enpersonshusholdninger, på landsbasis gjelder det 19 prosent. For Oslo henger dette høye tallet sammen med at det er så mange unge i byen, og at det

3. Flyttingene på 1990-tallet

3.1. Innledning

Vi har sett i det foregående at det har vært betydelige demografiske endringer under 1990-tallet som vil ha konsekvenser for *omfanget* av boligetterspørselen, hvilken *type* boliger som etterspørres, og *hvor* denne etterspørselen vil komme. Som nevnt er bolig et gode som typisk ikke har ett etterspørselspunkt for landet, men som etterspørres på et gitt sted eller i en bestemt region. Personer vil ha mange grunner til å etterspørre bolig på akkurat det stedet de ønsker å bo, knyttet til arbeidsplass eller utdanningssted, familie og sosiale kontakter, hvor man føler tilhørighet, miljøpreferanser for bare å nevne noen.

Begrepet sted vil være noe diffust, og ha ulike tolkning i ulike kontekster. Nærmiljøet kan bety mye for ens valg av bolig, men det kan også ofte være tilfeldig hvor innenfor en større arbeidsmarkedsregion man får bolig. Det er derfor ofte hensiktsmessig å se på boligetterspørsel for en region som noe som i betydelig grad styres av arbeidsplassetterspørsel og -tilbud. Valget av bosted *innenfor* denne regionen vil være preget av langt vanskeligere forutsigbare forhold, som hvor det er ledige boliger, hvor det bygges, hvor lang arbeidsreise man er villig til å akseptere, prisleforskjeller, og selvfølgelig er det rom for mange slags preferanser. Et sett av analytiske arbeidsmarkedsregioner for et slikt formål er ikke utviklet, men kunne nok være et nyttig hjelpemiddel å ha hatt.

Som nevnt innledningsvis, vil vi i dette kapitlet sette fokus på de innenlandske flyttingene på 1990-tallet, men vi skal seinere skrive litt om nettoinnvandringens sammensetning og regionale fordeling.

Flyttemotiv

Det er åpenbart slik at jo kortere flytteavstand, jo større andel av flyttingene er motivert med boligforhold. Det finnes ingen nyere flyttemotivundersøkelser som er representative for hele landet, den eneste vi har skriver seg tilbake helt fra 1972 (se Østby 1977). Likevel er det ikke grunn til å tro at motivfordelingen er fundamentalt forandret siden den gang. Det er gjort en del regionale flyttemotivundersøkelser som underbygger at noen av hovedresultatene fra 1972 fortsatt har gyldighet (se

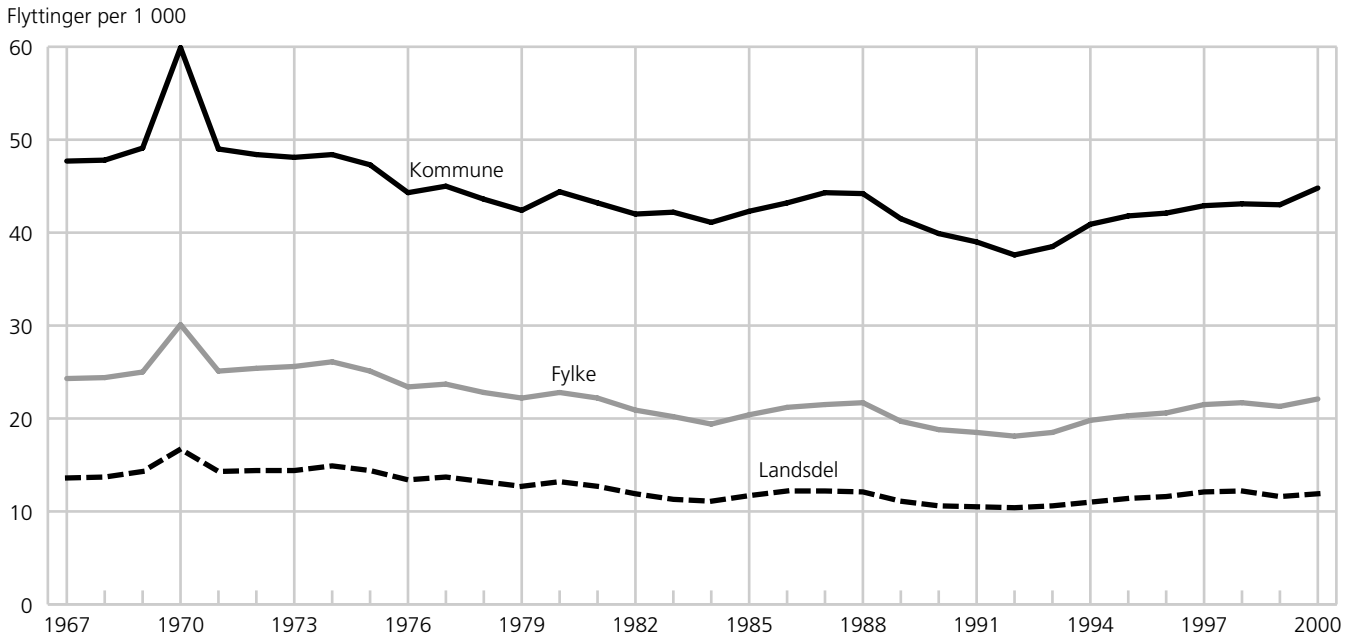
f.eks. Hordaland fylkeskommune 1999). Blant dem som flytter over en kommunegrense, oppgav 35 prosent arbeidsforhold som viktigste motiv, mens 27 prosent svarte boligforhold. Denne fordelingen er svært avstandsavhengig. For flyttinger kortere enn to mil, men fortsatt over kommunegrenser, oppgav 61 prosent at boligforhold var viktigste flyttegrunn. Denne andelen sank raskt med økende avstand, til 43 prosent i avstandsintervallet to-fire mil, 20 prosent for fem-ni mil og om lag 10 prosent for de lengre avstandsgruppene. I de to korteste avstandsintervallene utgjorde arbeidsforhold henholdsvis 15 og 26 prosent, for lengre avstander var arbeidsmotiverte flyttinger knapt halvparten av alle flyttingene. Utdanningsmotiverte flyttinger har samme avstandsavhengighet som de knyttet til arbeidsmarkedet, men samlet utgjør de bare 9 prosent av flyttingene.

Flyttemotivundersøkelsen 1972 kunne gitt grunnlag for mange analyser av boligforhold knyttet til flyttingene, men forholdene på boligmarkedet har trolig endret seg så mye at det er begrenset nytte av denne kunnskapen under dagens forhold. Oppdatert kunnskap av denne art ville vært et nyttig hjelpemiddel i ulike sider av regional planlegging og samfunnsplanlegging generelt i dagens Norge. I forhold til problemstillingene i innledningen til dette kapitlet, er det viktig å se hvor sterkt avstandsavhengig flyttemotivfordelingen er. I løpet av de snart tre tiår som har gått siden undersøkelsen ble gjennomført, har den daglige mobiliteten øket betydelig, mens flyttehyppigheten nok har sunket noe. Muligheten til friere å velge bolig i forhold til arbeidsplass, utdanningssted og andre bindinger betyr trolig at boligmotiverte flyttinger er blitt enda viktigere for valg av bosted innenfor arbeidsmarkedsregionene.

Mobiliteten har langsiktig synkende trend

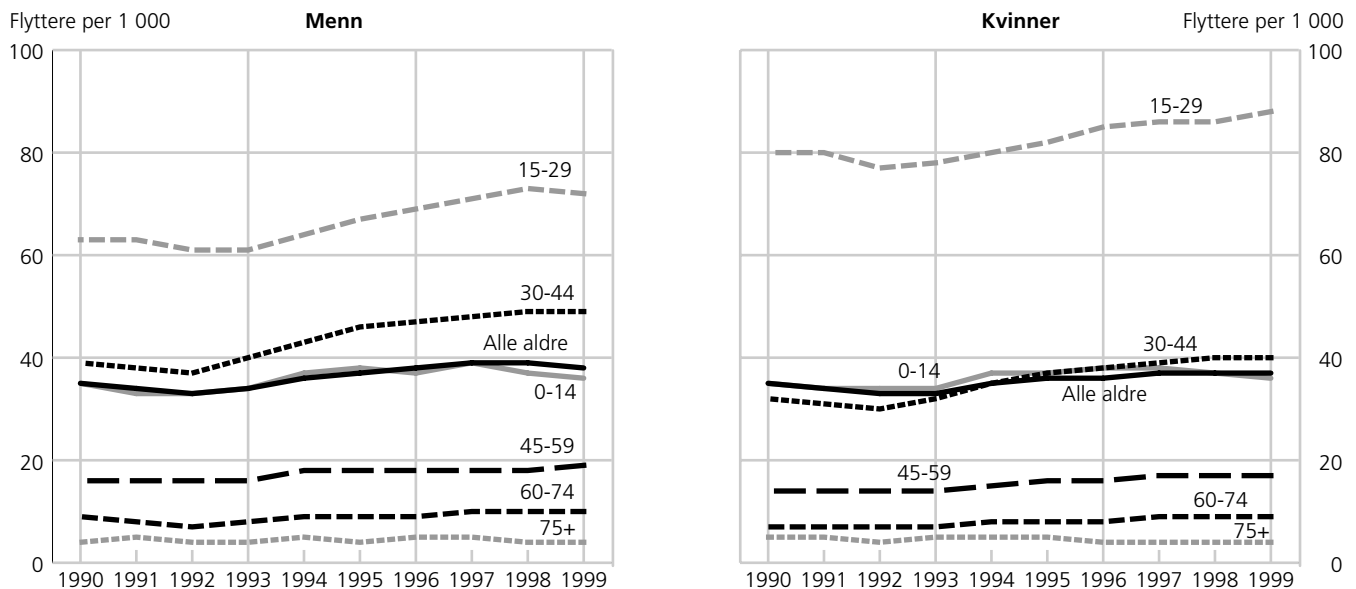
I den empiriske beskrivelsen av flyttingene holder vi fortsatt fokus på 1990-tallet. Det har vært en langsiktig nedgang i hvert fall i den registrerte mobiliteten (antall flyttinger per 1 000 personer i gruppa) i det meste av etterkrigstida (se figur 3.1). Det er en del tolkningsproblemer knyttet til disse tallseriene, men hovedtrekket er at det har vært en langsiktig nedgang i hele perioden, med noen konjunkturavhengige svingninger rundt denne trenden.

Figur 3.1. Innenlandske flyttinger mellom kommuner, fylker og landsdeler per 1 000 innbyggere. 1967-2000

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.2. Innenlandske flyttere per 1 000, etter kjønn og alder. 1990-1999

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

I figur 3.2 ser vi i litt større detalj på utviklingen i mobiliteten 1990-1999 for seks brede aldersgrupper. Disse aldersgruppene vil bli brukt gjennomgående i rapporten, og avspeiler viktige faser i livsløpet. Mellom 0 og 14 år flytter man sammen med foreldrene, mellom 15 og 29 år gjennomfører man og avslutter utdanning, og er i ferd med å etablere seg på bolig- og arbeidsmarkedet. Mellom 30 og 44 år er man gjennom slutten av etableringsfasen på disse områdene. I alderen 45-59 år er barna i ferd med å vokse opp og forlate hjemmet, og de fleste er fortsatt i arbeidsmarkedet. Fra 60 til 74 år

er man i "empty nest"-fasen, og langt de fleste er ute av arbeidsmarkedet ved periodens slutt. Etter 75 år opplever mange sviktende helse og økende omsorgsbehov, og mange blir alene fordi ektefellen faller fra. Noen av disse alderskuttene kunne vært satt litt annerledes for å fange opp situasjonen i dagens Norge mer presist, men for sammenlikninger over tid er de hensiktsmessige, og det finnes et stort komparativt prosjekt for Europa (Rees and Kupiszewski 2001) som nytter disse grensene i en undersøkelse som omfatter 18 land. Denne undersøkelsen skal vi gi en egen omtale til slutt.

- men økt siden 1992 for alle aldre

Den samlede mobiliteten for både menn og kvinner sank de første årene på 1990-tallet, under konjunktur- nedgangen. Antall flyttinger slik vi måler dem i denne rapporten var nede i 140 000. Mobiliteten tok seg deretter opp igjen, mer for menn enn for kvinner, slik at mot slutten av tiåret hadde menn høyest mobilitet. Dette er nytt i etterkrigstidas Norge. På begynnelsen av 1950-tallet var kvinners mobilitet om lag 30 prosent høyere enn menns, en forskjell som er blitt systematisk mindre, og nå altså helt borte. Det ser på 1990-tallet ut som om menns mobilitet er mer konjunkturfølsom enn kvinners.

Da det har vært liten nedgang i mobiliteten på slutten av 1990-tallet (inntil 1999) for begge kjønn, er det trolig ikke uttrykk for at man tilpasser seg en lavere konjunktur. Viktigere er nok at tidligere på 1990-tallet ble en del flyttinger utsatt som normalt ville skjedd da. Disse ble så foretatt litt ut i konjunkturoppgangen, slik at vi i 1995-1997 fikk både de flyttingene som naturlig ville finne sted disse åra, og noen utsatte flyttinger i tillegg. Da det ikke var flere utsatte flyttinger å gjeninnhente, ville mobiliteten gå litt ned, slik som vi har sett. Flyttestatistikken for 2000 er ennå ikke tilrettelagt med de definisjonene som vi bruker i denne rapporten, men mobiliteten er steget med så mye som om lag 4 prosent fra 1999 til 2000, og vi har fått det høyeste antall flyttinger registrert i noe normalår (se Flyttestatistikk 2000 www.ssb.no/emner/02/02/20/flytting/).

For barn er det selvfølgelig ingen kjønnsforskjell i mobilitet, de flytter med sine foreldre i alle tilfeller. Jentene flytter fortsatt mye mer i ung alder enn guttene, til tross for at de nå har mye høyere utdanningsfrekvens. Ungdommens mobilitet (15-29 år) har steget mer enn det gjennomsnittlige mobilitetsnivået på 1990-tallet, men også for ungdommene er det en klar konjunkturavhengighet. Vi skal ikke gå langt tilbake i tid i dette avsnittet, men det kan være interessant å merke seg at flytتهyppigheten for kvinner mellom 15 og 19 år var 123 per 1 000 på slutten av 1960-tallet, og bare 51 per 1 000 i 1999. For gutter i samme alder var nedgangen fra 48 til 35 per 1 000. Forskjellen mellom menn og kvinner henger nok ikke lenger så mye sammen med utdanningsmønsteret, men er mer et resultat av at kvinner fortsatt etablerer familie to-tre år tidligere enn menn, og at det kanskje fortsatt er vanligere at kvinnen flytter til mannens hjemsted enn det omvendte.

Denne forskjellen i alder ved familiestart ser vi også igjen i forskjellene mellom menns og kvinners mobilitet i alderen 30-44 år. Mennene har her en betydelig høyere mobilitet, men oppgangen i mobilitet fra 1992 til 1998 har vært lik, hele 30 prosent for både menn og kvinner. Denne oppgangen har ikke følge av en tilsvarende oppgang for små barns mobilitet, og er nok et uttrykk for at den fasen hvor man etablerer seg på

arbeidsmarkedet og i familieliv kommer seinere og seinere i livsløpet. Barn i alderen 0-4 år hadde ved 1990-tallets begynnelse 20 prosent høyere mobilitet enn 30-34-åringene. Ved 1990-tallets slutt var mobiliteten nesten 10 prosent høyere hos foreldregenerasjonen enn hos småbarn. Den økende skilsmissehyppigheten og at flere samboerforhold oppløses, vil også ha bidratt til denne økningen i foreldregenerasjonens flyttinger. Barna er trolig mindre utsatt for flytting enn foreldrene når parforhold oppløses. Særlig den av foreldrene som ikke får den daglige omsorg av barna (fortsatt oftest faren) vil ofte bli flytter over en kommunegrense.

I neste aldersgruppe (45-59 år) er det en stabil økning i mobiliteten på 1990-tallet for både menn og kvinner, på et ganske beskjedent nivå. Menn har noe høyere mobilitet enn kvinner, slik situasjonen har vært etter 1970. Det samme gjelder for de to eldste aldersgruppene, hvor bare 1 prosent av dem mellom 60 og 74 år skifter bostedskommune årlig, og 1/2 prosent av dem 75 år og over. Vi har sett på de enkelte femårsgruppene for å se om det er noen oppgang i mobiliteten rundt pensjonsalderen. Det synes det ikke å være. Nedgangen i mobilitet er ganske jevnt avtakende fra hver femårsgruppe til den neste, men med en større nedgang fra 65-69 år til 70-74 år enn det var mellom de to foregående aldersgruppene. Det er mulig at det kan finnes aldersrelaterede endringer i det regionale mønsteret som lar seg forklare med pensjonist-flyttinger, men for mobilitetsnivået har det tydeligvis lite å si.

Forventet antall flyttinger har steget siden 1992

På samme måte som man kan regne ut samlet forventet fruktbarhet ved å summere de aldersspesifikke fødsels sannsynlighetene, er det mulig å lage et tilsvarende regnestykke for hvor mange flyttinger mellom kommunene et gitt aldersspesifikt flyttemønster tilsvarende. På denne måten lages en indeks over mobiliteten det enkelte året. Denne indeksen er ikke påvirket av aldersstrukturen i befolkningen, som det vanlige målet på mobilitet (flyttere per 1 000 personer) er. I perioder med mange unge voksne, vil det med lik aldersspesifikk mobilitet bli registrert flere flyttere og høyere mobilitet enn i perioder med få personer i de mest mobile aldersgrupper. Tidlig på 1950-tallet var forventet antall flyttinger for kvinner fire, mens menn ville ha litt i overkant av tre flyttinger. Det har vært en viss nedgang i kvinners forventede antall flyttinger, mens tallet for menn har vært mer stabilt. Nedgangen var klart sterkere enn det som lot seg forklare med kommunegrenseendringene i etterkrigstida.

Under lavkonjunktoren tidlig på 1990-tallet var også forventet antall flyttinger på sitt laveste, 2,6 for menn og 2,7 for kvinner (se tabell 3.1). Deretter steg den gjennom hele resten av 1990-tallet, og nådde i 2000

Tabell 3.1. Forventet antall flyttinger for menn og kvinner. 1990-2000

	Menn	Kvinner
1990.....	2,76	2,87
1991.....	2,69	2,78
1992.....	2,60	2,68
1993.....	2,66	2,75
1994.....	2,85	2,93
1995.....	2,95	2,98
1996.....	2,99	3,03
1997.....	3,07	3,10
1998.....	3,11	3,14
1999.....	3,14	3,16
2000.....	3,28	3,33

3,28 for menn og 3,33 for kvinner. Her ligger flyttestatistikkens ordinære definisjon av flytter til grunn for beregningene. Selv om menn har høyere mobilitet enn kvinner, har de fortsatt så vidt et lavere forventet antall flyttinger, men forskjellen som for 50 år siden var én flytting er nå redusert til 0,05. Når menn har høyere mobilitet enn kvinner, skyldes det at overskuddet av kvinner er størst i de aldersgruppene som flytter lite, mens menn dominerer i antall i de unge, mer mobile aldersgruppene.

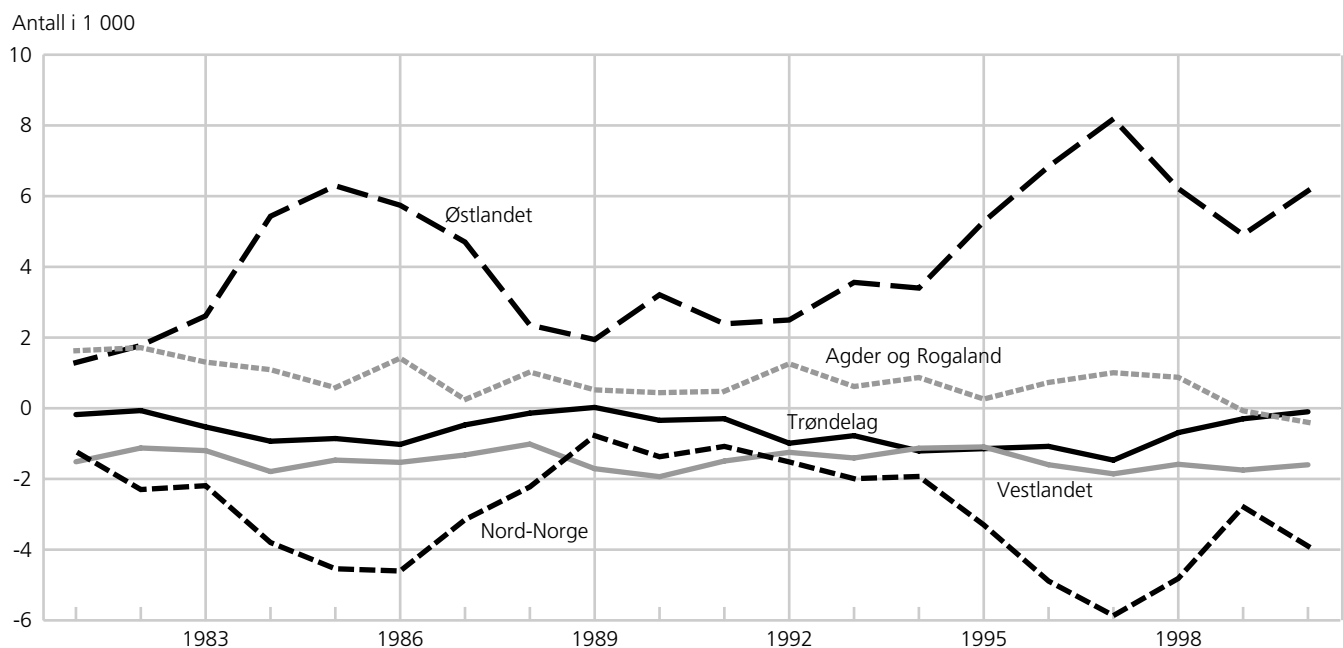
Grunnleggende tendens til sentralisering i bosettingen, sterkest under høykonjunktur

Vi regner flyttingene mellom fylker og landsdeler de siste tiår som kjent fra den løpende flyttestatistikken, og skal bare gi et grunnriss av det regionale flyttemønsteret, før vi går inn på sentralitet, som det er publisert langt mindre om. Mellom 1981 og 2000 har vi hatt to perioder med sterk utflytting fra Distrikts-Norge. Dette ser vi i figur 3.3, som viser nettoflytting for landsdelene de to siste tiår. I perioden 1984-1986 hadde

Nord-Norge en årlig nettoutflytting til resten av landet på mer enn 4 000. Tallene var enda større i perioden 1996-1998. Østlandet kommer ut med et speilvendt bilde av Nord-Norges, betydelig innflytting midt på 1980-tallet, og mot slutten av 1990-tallet. Den første perioden var relativt kort og avgrenset, i den siste perioden økte utflyttingen fra nord og innflyttingen til Østlandet igjen fra 1999 til 2000, og prosessen er åpenbart i full gang fortsatt. Mønsteret har en klar sammenheng med konjunkturbildet: Under høykonjunkturer er det sterk utflytting fra utkantene, under lavkonjunkturer er det fortsatt utflytting, men på et lavere nivå. Selv under den laveste konjunkturen var det en nettoutflytting fra Nord-Norge på 1 000 per år, og nettoinnflytting til Østlandet på 2 000 per år. Konjunkturerne skaper altså svingninger rundt en trend som er klart sentraliserende.

De andre landsdelene har hatt et mye mer stabilt mønster, med en tendens til nedgang for Agder/Rogaland mot slutten av perioden. Nettoutflytting herfra til resten av landet har sammenheng med den betydelige nedtrapping av landbasert oljeaktivitet som fulgte etter de lave oljeprisene i 1998. Trøndelag har også hatt visse svingninger, hvor de var oppe i flyttebalanse i 1982, 1989 og 2000, og nettoutflytting opptil over 1 000 i de mellomliggende åra. Vestlandets nettoflytting var bemerkelsesverdig stabile i hele perioden, med et utflyttingsoverskudd på 1 000-2 000 hvert år.

Konklusjonen er at det regionale flyttemønsteret har klare sykliske trekk. Uansett hvilken del av kurvene man ser på, vil det føre galt av sted å gjøre en trendforlengelse av kurvenes forløp.

Figur 3.3. Innenlandske nettoflyttinger. Landsdeler. 1981-2000

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Innvandringsoverskuddet er regionalt skjevt fordelt

I tillegg til fødselsoverskudd og innenlandske flyttinger, har innvandringen fra utlandet også en viss betydning for den regionale befolkningsutviklingen. Det er vel kjent at en betydelig del av innvandringen kommer til hovedstadsområdet, men også Nord-Norges andel av nettoinnvandringen er av betydning for befolkningsutviklingen her. Halvparten av den innenlandske nettoutflyttingen fra Nord-Norge på 1990-tallet er kompensert av nettoinnvandring fra utlandet. Med like i overkant av 10 prosent av folketallet har Nord-Norge tatt 15 prosent av nettoinnvandringen på 1990-tallet. Andelen har vært større mot slutten av 1990-tallet enn den var ved tiårets begynnelse. I 2000 var innvandringsoverskuddet til Nord-Norge det dobbelte av Oslo/Akershus' overskudd!

Nettoinnvandring på mer enn 100 000 1991-2000

Selv om de innenlandske flyttingene tallmessig er langt flere enn flyttingen til og fra Norge, er ikke nettoinnvandringen helt uten betydning for befolkningsutviklingen. Strukturen i deres etterspørsel etter boliger er nok noe annerledes enn andre flytteres etterspørsel, blant annet synes de å finne seg i å bo trangere enn andre i Norge (Blom, 1998). Noen gode analyser av innvandrernes boligforhold har vi ikke.

Innvandrerne har en annen regional fordeling enn befolkningen ellers. Vi vet fra andre kilder (se f.eks. Østby 2001) at særlig innvandrere fra land i den tredje verden samles i Oslo, og at en del av flyktningene som bosettes i andre deler av landet etter hvert flytter til sentrale strøk på Østlandet. Disse flyttingene regnes med blant de innenlandske flyttingene dette kapitlet vil beskrive.

Oslo har hatt den største nettoinnvandringen fra utlandet gjennom hele 1990-tallet. Av en gjennomsnittlig årlig nettoinnvandring på vel 10 000 personer, har nesten 20 prosent kommet til Oslo, og knapt 10 prosent til Akershus. Mer overraskende er kanskje at hele 16 prosent er kommet til Nord-Norge, som har bare knapt 11 prosent av landets folketall. Finnmark, med langt under 2 prosent av befolkningen har fått 4 prosent av nettoinnvandringen, like mye som hvert av østlandsfylkene utenom Oslo og Akershus. Rogaland har også fått relativt mange innvandrere. Den store veksten i Nord-Norge skyldes ikke bare bosetting av flyktninger, men også en betydelig innvandring fra Russland, arbeidskraft fra Norden og resten av EØS mv.

Innvandringen fra utlandet har variert mye på 1990-tallet, men utvandringen har vært jevnt økende, i alle aldersgrupper. Det har vært en stabil, men liten nettoutvandring av norske statsborgere. Denne utvandringen har økt de siste par årene. Det er stor nettoinnvandring blant unge og voksne, mens det er

tilnærmet balanse for gamle. I løpet av de siste fem årene har vi hatt nettoinnvandring fra utlandet på nesten 60 000 mennesker. Av disse er 15 000 barn under 15 år, mens flertallet (vel 40 000) er mellom 15 og 35 år gamle. Deretter avtar innvandringsoverskuddet raskt, og det er nær flyttebalanse og stort sett lite flytting for personer over 50 år.

Vi har tidligere sett at innvandringen fra utlandet i noen grad har påvirket den norske aldersstrukturen. Hvordan utviklingen går framover, vil være helt avhengig av innvandringspolitikken som følges, og i hvilken grad vi vil lykkes i å skaffe arbeidskraft utenfra. Det er grunn til å tro at vi i det lange løp vil ha nettoinnvandring fra utlandet, men det er grunn til å tro at nivået kan variere mye også i framtida. Fra å ha vært på vel 5 000 i 1996, steg den til nesten 20 000 i 1999, og for i 2001 å være nesten nede igjen på nivået fra 1996.

3.2. Flytting etter sentralitet og alder Befolkningens fordeling etter alder og sentralitet

I det følgende skal vi gi ganske detaljerte kommentarer til hvordan flyttestrømmene til og fra de enkelte landsdeler og sentralitetsgrupper er innenfor ulike aldersgrupper. Slike tall kan lett bli vanskelige å tolke dersom man ikke samtidig vet hvordan befolkningen fordeler seg etter de samme variable. Derfor har vi laget tabellene 3.2a og 3.2b som viser antall innbyggere i hver sentralitet, for hele landet og i hver landsdel. I tabell 3.2a vises tallene for sentralitetsinndelingen 0-3. Vi ser av det første panelet i tabellen at litt over halvparten av landets befolkning bor i kommuner med sentralitet 3, altså høyeste sentralitet. En firedel bor i sentralitet 2, og av de resterende bor dobbelt så mange i 0 som i 1. Det er et klart flertall i de mest sentrale kommunene på Østlandet, Agder/Rogaland og Trøndelag, mens det er få sentralt bosatte i Nord-Norge. De som bor minst sentralt utgjør den største gruppa i Nord-Norge, mens den er svært liten i Agder/Rogaland.

I tabell 3.2b ser vi at tre firedeler av landets befolkning bor så nær et landsdelssenter at de kan reise dit på en ærendreise i løpet av en dag. Dette gjelder godt over 90 prosent av de som bor på Østlandet og i Agder/Rogaland, men bare 20 prosent av de som bor i Nord-Norge.

Begge tabellene viser at aldersfordelingen er bemerkelsesverdig lik i alle deler av landet, og henger lite sammen med sentralitet. Det største avviket har vi i kommuner med sentralitet 1 på Østlandet, hvor andelen gamle er 5 prosentpoeng høyere enn på landsnivåets, og andelen barn og unge tilsvarende lavere.

Tabell 3.2a. Befolkning i landsdelene, etter sentralitet (0-3) og alder. 1. januar 2000. Prosent

Landsdel og sentralitet	Antall i alt	0-14 år	15-29 år	30-44 år	45-59 år	60-74 år	75 år og over
Hele landet							
Alle.....	4 478 497	20	20	22	19	12	8
3	2 382 016	20	20	24	19	11	7
2	1 127 092	20	19	21	19	12	8
1	336 033	21	20	21	19	12	8
0	633 356	20	19	20	19	13	10
Østlandet							
Alle.....	2 207 164	19	19	23	19	12	8
3	1 329 066	19	20	24	19	11	7
2	701 538	19	18	21	20	13	9
1	47 441	17	17	20	21	15	10
0	129 119	18	18	20	19	14	10
Agder/Rogaland							
Alle.....	631 079	22	21	22	18	10	7
3	415 560	23	21	23	18	10	6
2	134 909	21	21	21	19	11	8
1	43 720	21	21	20	18	11	8
0	36 890	21	20	19	18	12	10
Vestlandet							
Alle.....	785 966	21	20	21	18	11	8
3	329 674	21	20	23	18	11	7
2	169 786	21	20	21	19	11	8
1	86 473	22	21	21	18	11	8
0	200 033	20	20	19	18	12	10
Trøndelag							
Alle.....	389 960	20	19	22	19	12	8
3	246 075	21	20	23	19	11	7
1	67 320	20	19	20	19	13	9
0	76 565	20	18	19	19	14	10
Nord-Norge							
Alle.....	464 328	21	19	22	19	12	7
3	61 641	22	21	25	19	9	5
2	120 859	21	19	23	19	12	7
1	91 079	21	20	22	19	11	7
0	190 749	20	19	20	19	13	9

Tabell 3.2b. Befolkning i landsdelene, etter sentralitet (A og B) og alder .1. januar 2000. Prosent

Landsdel og sentralitet	Antall i alt	0-14 år	15-29 år	30-44 år	45-59 år	60-74 år	75 år og over
Hele landet							
Alle.....	4 478 497	20	20	22	19	12	8
A	3 457 725	20	20	23	19	11	9
B	1 020 772	20	19	21	19	12	9
Østlandet							
Alle.....	2 207 164	19	19	23	19	12	8
A	2 045 971	19	19	23	19	12	8
B	161 193	19	18	20	20	13	10
Agder/Rogaland							
Alle.....	631 079	22	21	22	18	10	7
A	596 854	22	21	22	18	10	7
B	34 225	21	20	20	18	12	9
Vestlandet							
Alle.....	785 966	21	20	21	18	11	8
A	400 033	21	20	22	18	11	8
B	385 933	21	20	20	18	12	9
Trøndelag							
Alle.....	389 960	20	19	22	19	12	8
A	326 710	20	20	22	19	11	7
B	63 250	20	18	20	19	14	10
Nord-Norge							
Alle.....	464 328	21	19	22	19	12	7
A	88 157	21	20	24	19	10	6
B	376 171	20	19	21	19	12	8

Antallet flyttere til og fra steder med ulik sentralitet

I det meste av det følgende skal vi være opptatt av nettoflyttingene, altså differansen mellom de som flytter inn og ut av en region. Dette er umiddelbart viktigst for befolkningsutviklingen, boligbehovets utvikling etc., men det er viktig å huske at disse nettostrømmene utgjør bare en liten andel av samlet antall flyttere, slik at relativt små endringer i antall personer som flytter inn og ut av et område kan få store konsekvenser for nettotallene. Nettostrømmene kan heller ikke tilordnes spesielle motiver. Nettotallet er differansen mellom én gruppe som med ett sett av motiver flytter inn til området, og en annen gruppe som med et forskjellig sett av motiver flytter ut av området. Det er disse gruppene som flytter inn eller som flytter ut man kan forsøke å nå med tiltak dersom man ønsker å styre strømmene, konklusjoner basert på nettostrømmer kan ikke gi direkte grunnlag for tiltak.

Det flyttet årlig på 1990-tallet mellom 21 000 og 25 000 mennesker fra kommuner med sentralitet 0, men samtidig flyttet det årlig 18 000-19 000 mennesker inn til disse kommunene. Hvert år var det flest som flyttet ut, fra knapt 3 000 per år tidlig på 1990-tallet til 6 000 flere utflyttere enn innflyttere i 1997. I 1999 var strømmene begge veier mindre enn det foregående året, innflyttingen sank til 18 000 og utflyttingen til 22 500. I 2000 var nettoflyttingene noe større enn i 1999. Det bor mange flere mennesker i sentrale enn i perifere strøk, så tallene her er mye større. Til kommuner med sentralitet 3 flytter det årlig mellom 80 000 og 100 000, de høyeste tallene i slutten av tiåret og lavest i 1992. Fra de mest sentrale kommunene flyttet det mellom 75 000 og 95 000. Differansen mellom de to strømmene var hele tida slik at flere flyttet til enn fra sentrale strøk, med et innflyttingsoverskudd varierende mellom 3 000 og 7 000. Det er altså ikke bare fra perifere strøk utflyttingen øker under konjunkturoppgang, det samme er tilfellet for sentrale strøk, men differansen utvikler seg slik at innflyttingsoverskuddet til sentrale strøk øker under høykonjunktur.

Variasjon i mobilitetens nivå

Før vi går inn på mønsteret i hvem som flytter hvor, skal vi så vidt komme innom variasjonen i mobilitetsnivå. Om vi bare ser på *utflyttingene* i forhold til folketallet, er utflyttingshyppigheten noe høyere for kommuner med sentralitet 3 enn for de andre kommunene, stort sett mellom 5 og 15 prosent. Kommunene på nivå 0 har gjennomgående hatt litt større utflyttingshyppighet enn kommuner på nivå 1 og 2, men forskjellene er små. I løpet av 1990-tallet har utflyttingshyppigheten vært mindre varierende for kommunene på nivå 2 enn for de andre. Alle de tre andre sentralitetsnivåene har altså en mer konjunkturavhengig utflytting.

Ser vi på *innflyttingene* i forhold til folketallet, er innflyttingshyppigheten klart høyere for sentralitet 3

enn for de andre, og nivå 2 ligger midt mellom nivå 3 og nivå 1 og 0. Antall innflyttere i forhold til innbyggertallet er 40 prosent høyere for nivå 3 enn det er for nivå 1 og 0. Etter lavkonjunkturen i 1992, har innflyttingen steget sterkt til nivå 3, litt til nivå 2, mens den har holdt seg helt stabil for nivå 1 og 0. Innflyttingen til de mindre sentrale strøkene er altså upåvirket av konjunkturedringer, det er utflyttingshyppigheten fra de minst sentrale strøkene som øker når konjunkturerne bedrer seg. Utflyttingshyppigheten fra de mest sentrale kommunene øker også ved økende konjunkturer, men langsommere enn innflyttingen.

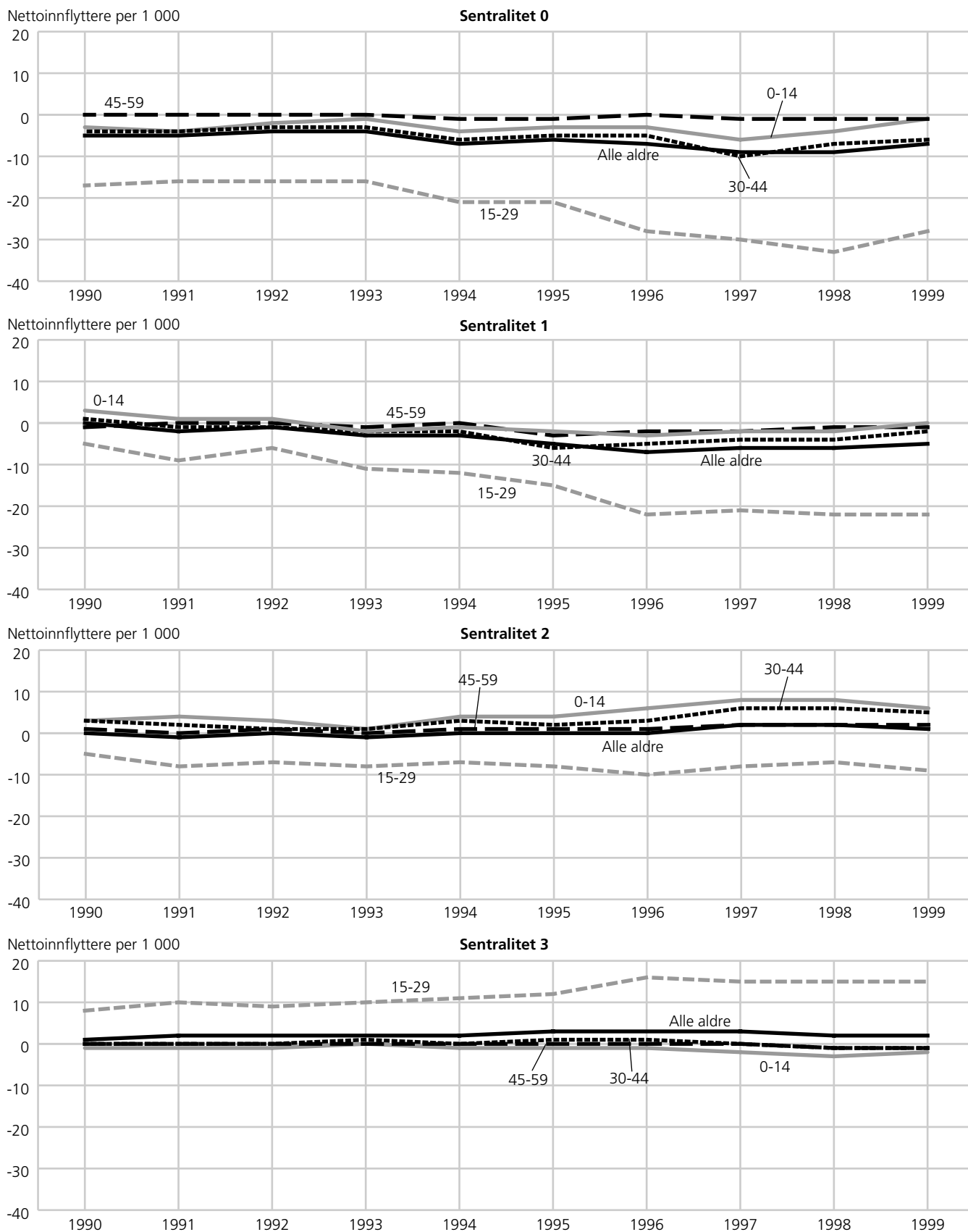
Nettoflytting etter sentralitet og alder

I det følgende skal vi sette fokus på nettomobilitet, differansen mellom antall innflyttere og antall utflyttere i forhold til folketallet. Det er disse nettotallene som har direkte konsekvenser for befolkningsutviklingen, men det er nok ikke uten interesse om denne utviklingen involverer en stor eller liten del av befolkningen, altså hvor stor bruttomobiliteten er.

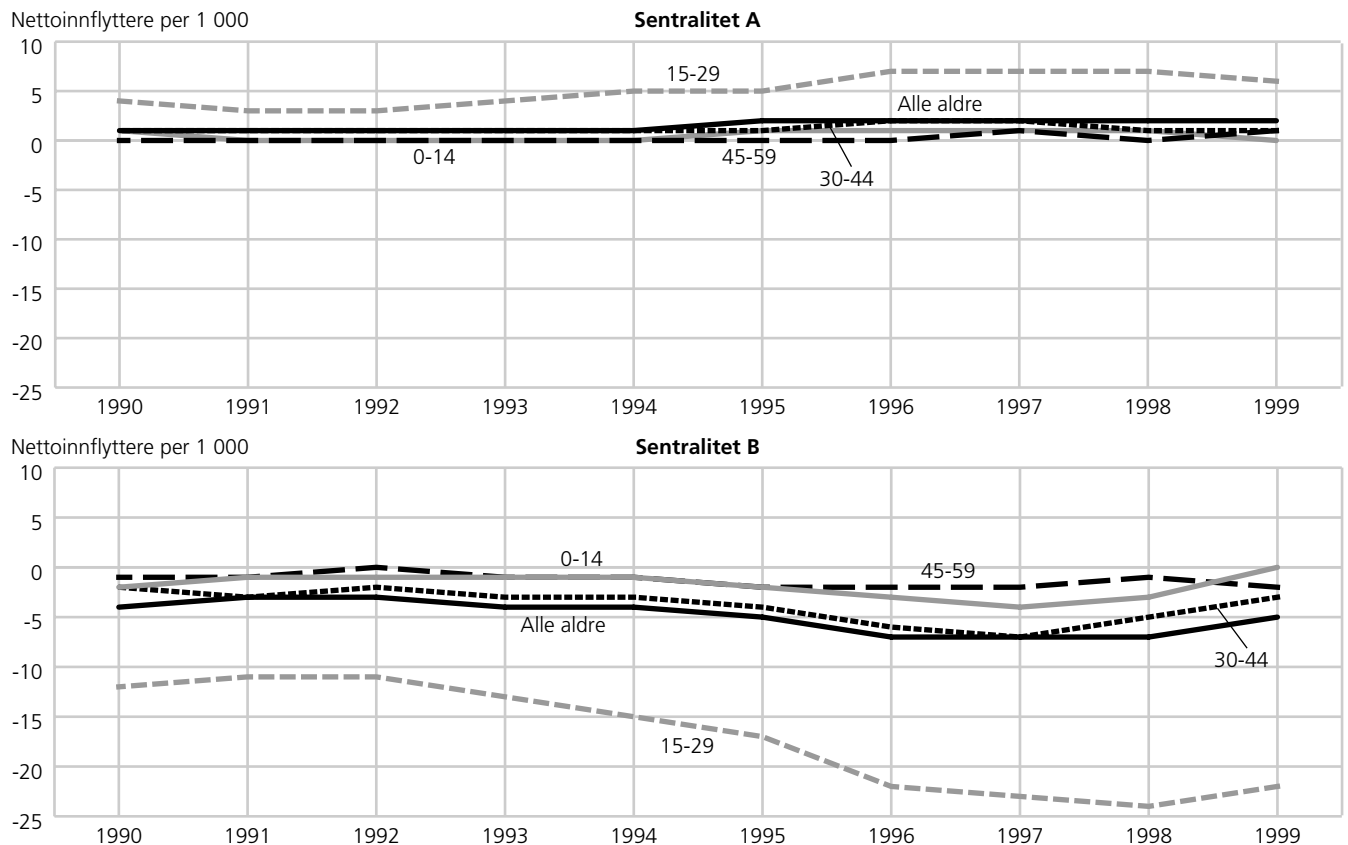
- alder og mulighet til arbeidsreiser

Vi ser først på inndelingen etter sentralitet fra 0 til 3, i figur 3.4. Den heltrukne linjen i de fire panelene viser hvor stor den samlede nettoflyttingen er. For sentralitet 0 har det vært nettoutflytting i hele perioden, varierende fra 1/2 til 1 prosent av folketallet. Flyttetapet var minst under lavkonjunkturen og høyest i 1997 og 1998. Det samme tidsmønsteret har sentralitet 1, nesten flyttebalanse på begynnelsen av 1990-tallet, og nettoutflytting på 6-7 promille mot slutten av tiåret. Sentralitet 2 hadde mye mindre variasjon gjennom 1990-tallet, men gikk fra et svakt underskudd (1 promille) i begynnelsen til et svakt overskudd (2 promille) mot slutten. Uansett konjunkturer har det vært en viss nettoinnflytting til de mest sentrale kommunene, men bare fra 1 til 3 promille av folketallet. Når utslagene blir ganske små, henger dette selvfølgelig sammen med at folketallet i sentralitet 3 er så mye større enn i de andre gruppene.

I figur 3.4 er det aldersgruppa 15-29 år som skiller seg klart ut i alle fire panelene. I sentralitet 3 var det nettoinnflytting tilsvarende 1 prosent av antallet personer mellom 15 og 29 år, stigende til nesten 2 prosent mot slutten av tiåret. I antall dreier det seg om 40 000-45 000 som flyttet inn og 34 000-37 000 som flyttet ut. Innflyttingsoverskuddet i denne aldersgruppa var mellom 4 000 og 7 000. Alle med lavere sentralitet hadde betydelig nettoutflytting i denne aldersgruppa, fra sentralitet 2 flyttet årlig 1/2 til 1 prosent i denne gruppa, fra sentralitet 1 fra 1 til 2 prosent og fra sentralitet 0 hele 2-3 prosent. For de minst sentrale strøk er utflyttingen steget mye mot slutten av tiåret, igjen noe det er naturlig å sette i sammenheng med konjunkturerne. I 1999 flyttet 10 500 15-29-åringene fra og 7 000 til de minst sentrale strøkene. Det er ikke ofte at én stor flyttestrøm er så mye som 50 prosent større enn den motsatte.

Figur 3.4. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter sentralitet¹ og alder. 1990-1999¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.5. Innenlandsk nettoutflytting per 1 000, etter sentralitet¹ (A og B) og alder. 1990-1999

¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

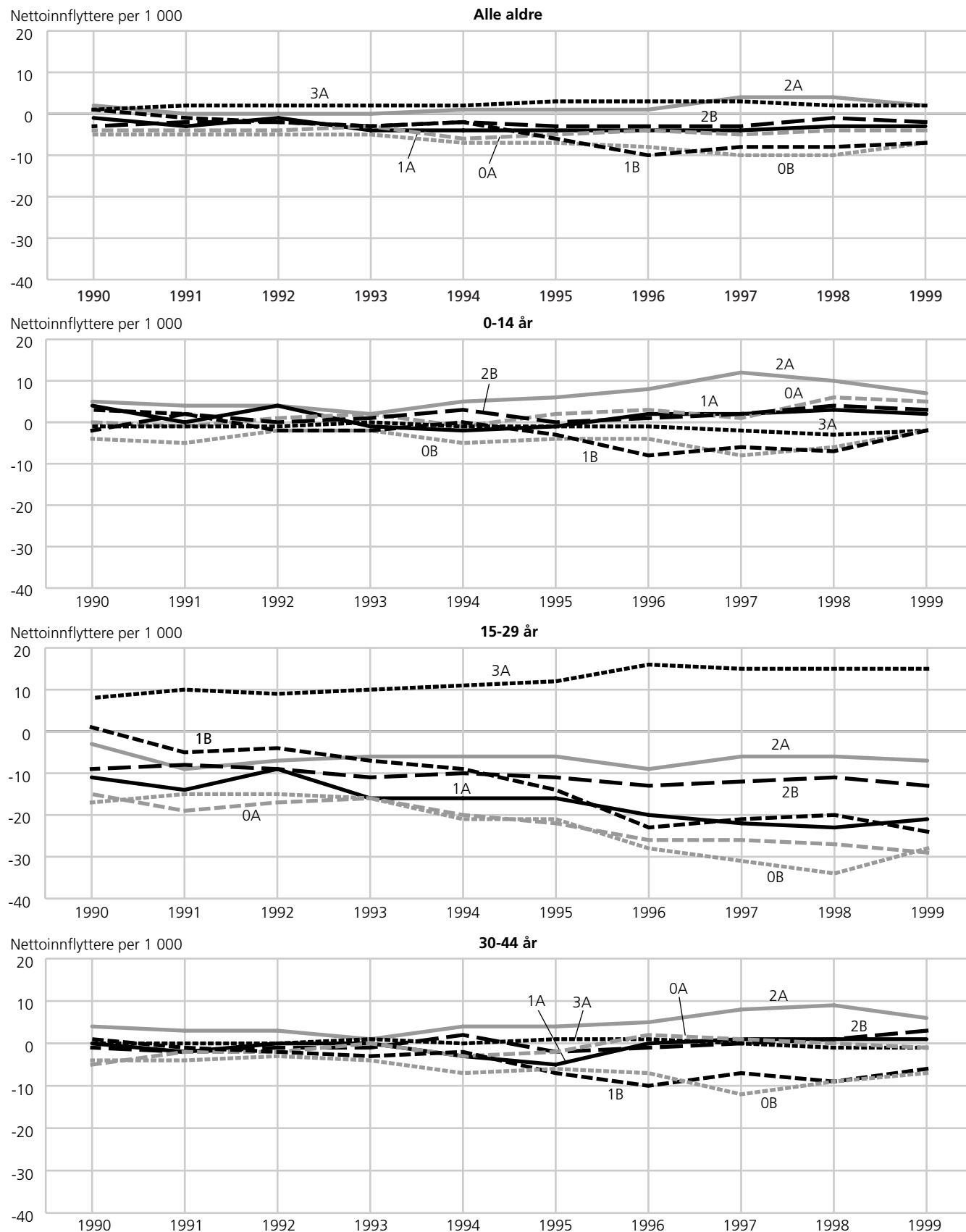
Barna (0-14 år) og de voksne (30-44 år) har et temmelig likt nettoutflyttemønster, selv om flere detaljer kan være ulike. Barna har gjennomgående nettoutflytting til kommuner på sentralitet 2, slik foreldregenerasjonen også har. Det er en betydelig nettoutflytting av barn fra sentralitet 0, et mer balansert bilde for sentralitet 1 og 3, men med svak utflytting fra begge grupper, særlig mot slutten av tiåret. For de eldre aldersgruppene er utslagene enda mindre enn for de mellom 45 og 59 år, som er den eldste gruppa i figur 3.4. Tallene ligger stort sett innenfor pluss/minus 2 promille, men fortegnene på tallene er svært stabile. Det er vinst for sentralitet 2 og tap for sentralitet 3 for alle aldersgrupper. I aldersgruppene 45-59 år er det enda et lite tap for sentralitet 0 og 1. For 60-74 år og over 75 år har begge en svak vinst. Tallmessig er det som skjer med de over 45 år altfor ubetydelig til å kunne influere på samlet flyttemønstre, selv om altså nettoutflyttingens retning er stabil.

Dersom utflyttingen av ungdom og unge voksne var midlertidig, og at de fleste kom tilbake, ville konsekvensene for befolkningsutviklingen blitt små. Slik er det ikke. Det skjer riktignok en betydelig tilbakeflytting, men ikke på langt nær stor nok til å erstatte tapet blant unge voksne. Vi er altså inne i en urbaniseringsprosess som drives av de unges flyttinger, og som i noen grad motvirkes av de litt eldres og barnas flyttinger, men sentraliseringen er helt klar på 1990-

tallet. Vi skal seinere gi et sammendrag av 18 komparative analyser av europeiske lands innenlandske flyttinger. Den viser at ungdommens flyttinger i stor grad er den samme over hele Europa, men at virkningen av de andre aldersgruppene flyttinger er mye sterkere utenfor Norden enn i Norden (Rees et al 2001). Hos oss er det fortsatt en klar urbanisering som pågår, de fleste vesteuropeiske land synes å være kommet til veis ende i denne prosessen.

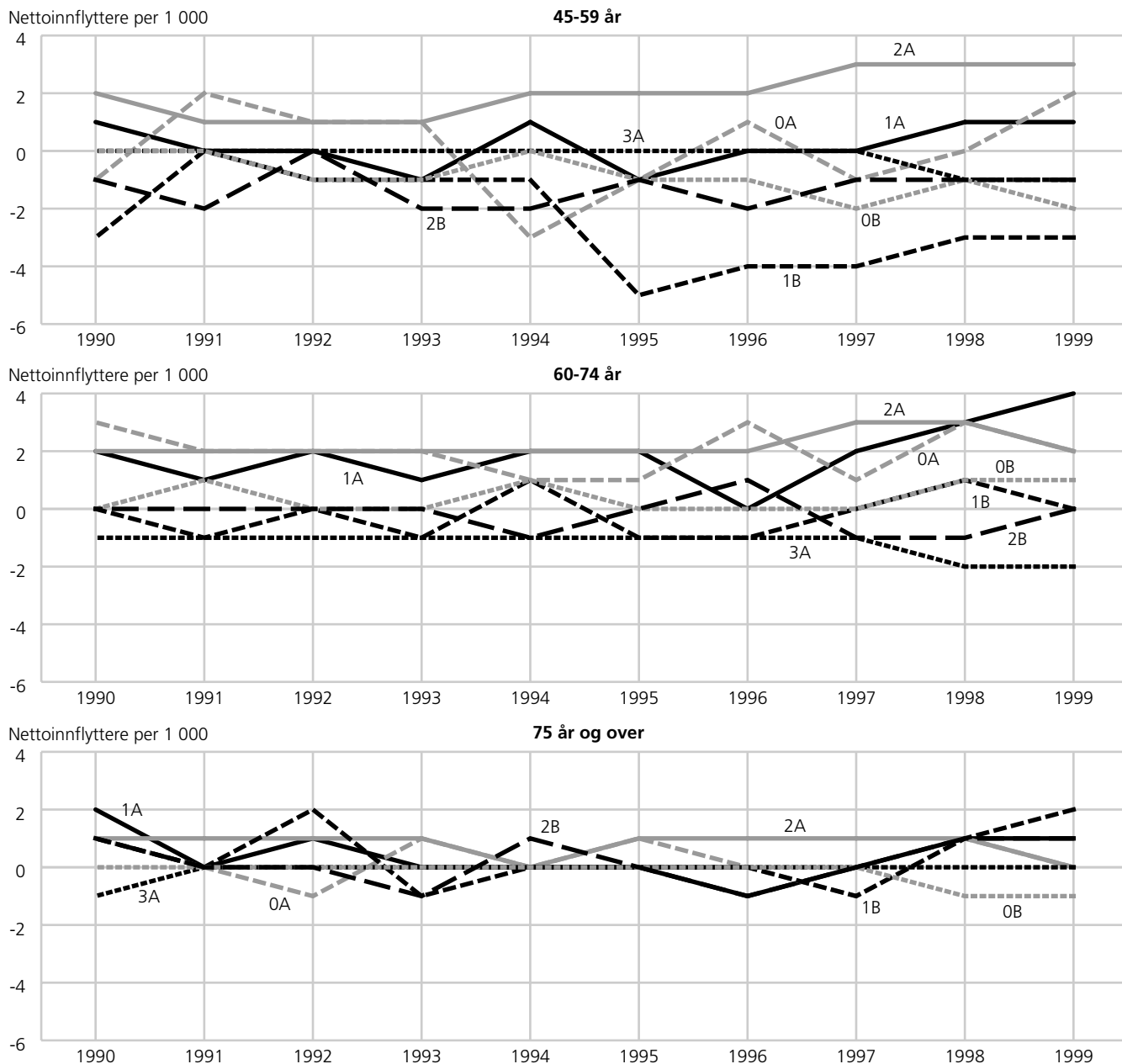
- alder og mulighet til leilighetsreiser i løpet av en dag

Vi skal også se flyttingene i forhold til beliggenhet innenfor eller utenfor en dagsreise fram og tilbake til landsdelssentra. Figur 3.5 viser nettomobilitet for de ulike aldersgruppene for denne todelingen av landet. Hovedbildet er som i forrige figur. Det er en svært klar nettoutflytting til sentralitet A i aldersgruppa 15-29 år, og tilsvarende ut fra sentralitet B. På slutten av 1990-tallet har det flyttet nesten 5 000 flere ungdommer fra enn til steder med sentralitet B. Selv for barn har det hvert år vært nettoutflytting fra sentralitet B, men mye lavere i 1999 enn i de foregående åra. Det som skjedde i 1999 var at antall barn som flyttet ut sank til det laveste siden 1993, mens antallet som flyttet inn holdt seg nesten på samme nivå som tidligere. Det er viktig å følge med i slike indikatorer framover for å få et tidlig varsel om hvor framtidige flyttinger kan gi store problemer.

Figur 3.6a. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter sentralitet¹ og alder (alle, 0-44 år). 1990-1999¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.6b. Innenlandsk nettoutflytting per 1 000 ,etter sentralitet¹ og alder (45+). 1990-1999

¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Det er en svak nettoutflytting fra sentralitet B også for alle andre aldersgrupper opp til 60 år, og en svak nettoinnflytting i hvert fall for de siste åra på 1990-tallet til de mer perifere strøkene for de eldre. Tallmessig betyr flyttingene blant de eldre svært lite, nettoinnflyttingen til sentralitet B var på det høyeste pluss 81 i 1999.

- alder og full sentralitetsinndeling

Vi vil så se på den fulle, den sjudelte sentralitets-skalaen. I figur 3.6 framstiller vi for hver aldersgruppe hvordan nettomobiliteten har utviklet seg for hver enkelt av de sju sentralitetsgruppene gjennom 1990-tallet. Siden omfanget av flyttingene (mobilitetens

nivå) varierer så mye med alder, har vi valgt å dele figuren i to, med I alt-tallene og aldersgruppene under 44 år i den ene (3.6a) med én skala, og de eldre i den andre (3.6b), med en mye større skala.

I øverste panel i 3.6a ser vi at nettoutflyttingen har vært positiv til 3A hele tiåret og til 2A alle år unntatt 1991 og 1993. De siste par åra har nettoinnflyttingen (i absolutte tall mellom 2 000 og 3 000, differanse mellom 28 000 innflyttere og 25 000 utflyttere) vært relativt størst til 2A, ellers har linjen for 3A ligget høyest. Til de mest sentrale strøkene har nettoinnflyttingen ligget mellom 5 000 og 7 000 helt siden 1993. Med ett unntak (1B for 1990) har alle andre

regioner negative tall for alle åra. De største relative tapene er det stort sett 0B (4 000-5 000) og 1B (1 000-1 500) som har, men også 0A (500-700) og 1A (det samme) må bære systematiske tap. I absolutte tall er nettoutflyttingen fra 0B større enn den samlede nettoutflyttingen fra 0A, 1A, 1B og 2B. De minst sentrale regionene, 0B, hadde på 1990-tallet årlig mellom 14 000 og 15 000 innflyttere og 17 000 og 20 000 utflyttere. Nedgangen i nettoutflytting på over 1 000 fra 1998 til 1999 henger sammen med en nedgang i antall utflyttere på 2 000 og nedgang i innflyttertallet på nesten 1 000.

Starter vi igjen med gruppa med de største utslagene, de unge voksne, er det bare 3A som har nettoinnflytting, men den er årvisst, og på 1- 1 1/2 prosent av folketallet, eller fra 4 000 til over 7 000 per år. De laveste tapene har vi fra 2A og 2B, deretter 1A og 1B, og størst tap fra 0A og 0B. Unge menneskers flyttinger blir fanget meget godt opp av sentralitetsinndelingen.

Utslagene blir mye mindre for alle andre aldersgrupper. 0-14 år og 30-44 år har ganske parallelle forløp. Konsekvent nettoinnflytting for alle åra er det både blant barn og voksne til 2A. For barna er det dessuten en ganske klar nettoinnflytting til de fleste andre sentraliteter de fleste åra, med et klart unntak for 0B, og 1B kommer ut med blandet resultat. Nettoutflyttingen av barn fra 3A er sterk (om lag 1 000 per år de siste åra), men ikke på langt nær sterk nok til å kunne kompensere for innflyttingen blant unge voksne. Det er samtidig konsekvent nettoutflytting for barn også fra de minst sentrale strøkene (0B), de som ligger utenfor rimelig pendlingsavstand fra tettsteder på alle nivåer, og samtidig mer enn 2 1/2 time fra et landsdels-senter.

Voksne mellom 30 og 44 år har et nettoflyttemønster preget av mer sentralisering enn det barnas mønster er. For denne gruppa har 2A nettoinnflytting alle år, men også 3A har nettoinnflytting de fleste åra, men på et lavere nivå enn 2A. Steder lenger ned i sentraliserings-hierarkiet har en viss nettoutflytting, svakere mot slutten av 1990-tallet enn det var tidligere.

For i det hele tatt å kunne spore noen forskjeller, går vi for de eldre enn 44 år over til figur 3.6b, med større skala. Det er enkelte fellestrekk for alle grupper. 2A (mellomstore byer med omland) kommer ut med positiv nettoflytting for alle aldersgrupper og alle år, mens 3A (landsdelssentra med omland) taper innenfor nesten alle aldersgrupper for alle åra. For de andre er bildet mer blandet, men hovedtrekket er at B-gruppene taper og A-gruppene vinner for de fleste åra og de fleste gruppene. For alder 60-74 år har 0A og 1A

nettoinnflytting for alle åra, selv om tallene er svært små.

Det er altså en liten tendens til at de minst sentrale strøkene har nettoinnflytting for eldre arbeidstakere og folk i pensjonsalderen, og en klar tendens til at de mest sentrale strøkene taper flyttere i disse aldre. Blant de eldre er det svært lav mobilitet i alle grupper. De stedene som ligger mer enn 2 1/2 - 3 timers reise fra landsdelssentra, har en viss nettoutflytting. Vi ser også at gruppe 2A for de aller fleste aldersgrupper unntatt 30-44 år er helt ulik gruppe 3A, til tross for at nettotallene for alle flyttinger under ett er ganske like.

3.3. Flytting, etter alder, landsdel og sentralitet

Til sist i dette kapitlet skal vi se på regionale forhold (landsdeler) kombinert med alder og sentralitet (0-3). Dette kan lett bli et uoversiktlig bilde siden det med fem landsdeler, inntil sju aldersgrupper og fire sentralitetsnivåer blir 140 kurver som viser utviklingen på 1990-tallet. I et forsøk på å skape en smule oversikt, presenteres og kommenteres den samme informasjonen, med to forskjellige fokus og derfor organisert på to ulike måter.

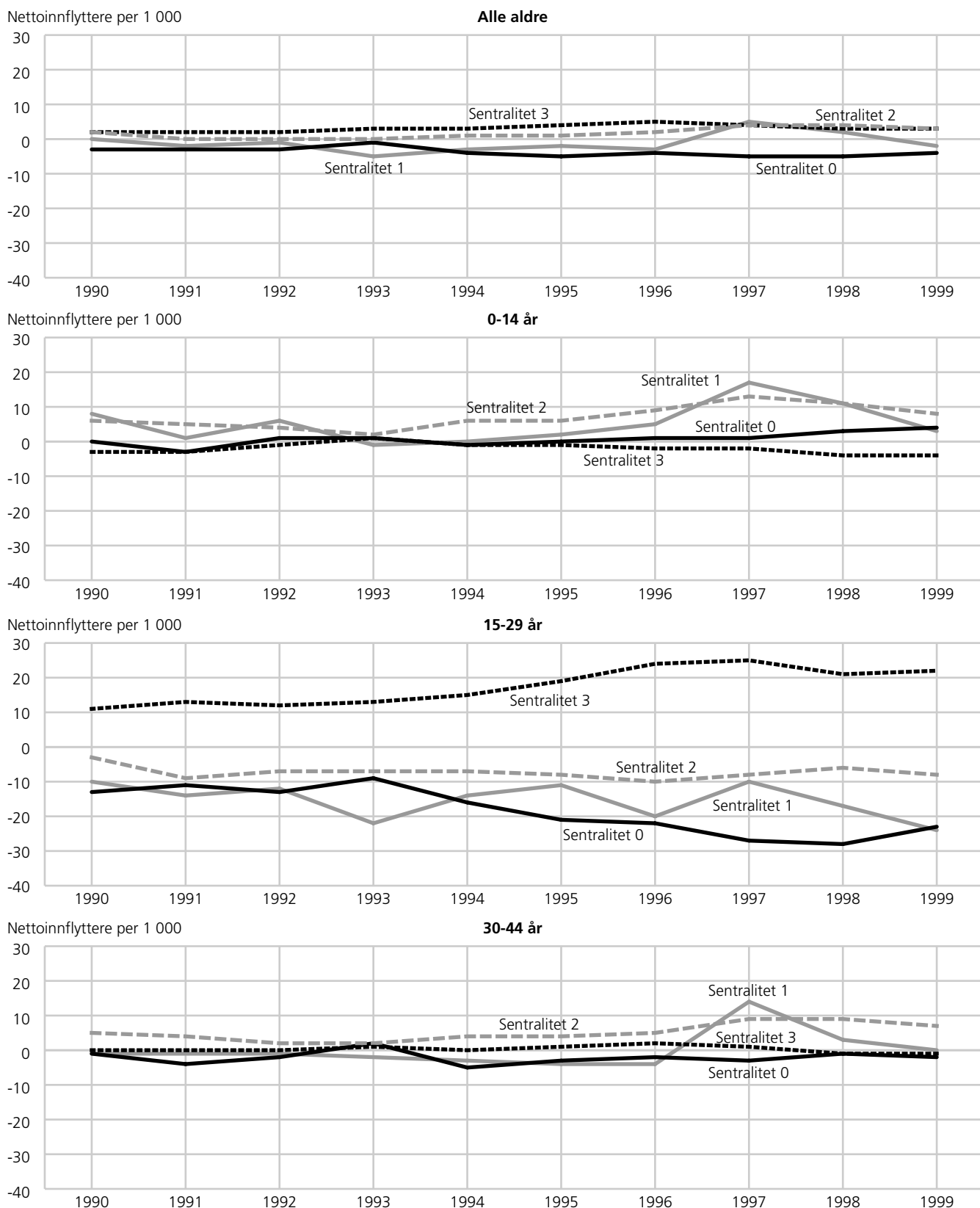
Innenfor hver landsdel, hvordan sentralitetsmønsteret varierer mellom aldersgruppene

Først framstilles for hver landsdel hvordan nettoflyttemønstrene har variert etter sentralitet innenfor hver aldersgruppe for seg (figur 3.7a-3.7e). For oversiktens skyld avgrensner vi oss her til alle flyttere under ett og de tre yngste aldersgruppene. Vi får på denne måten satt fokus på hvordan nettoflyttingen avhenger av sentralitet, innenfor hver landsdel og aldersgruppe. Landstallene for alder og sentralitet finnes i figur 3.4, og kommentarene til den.

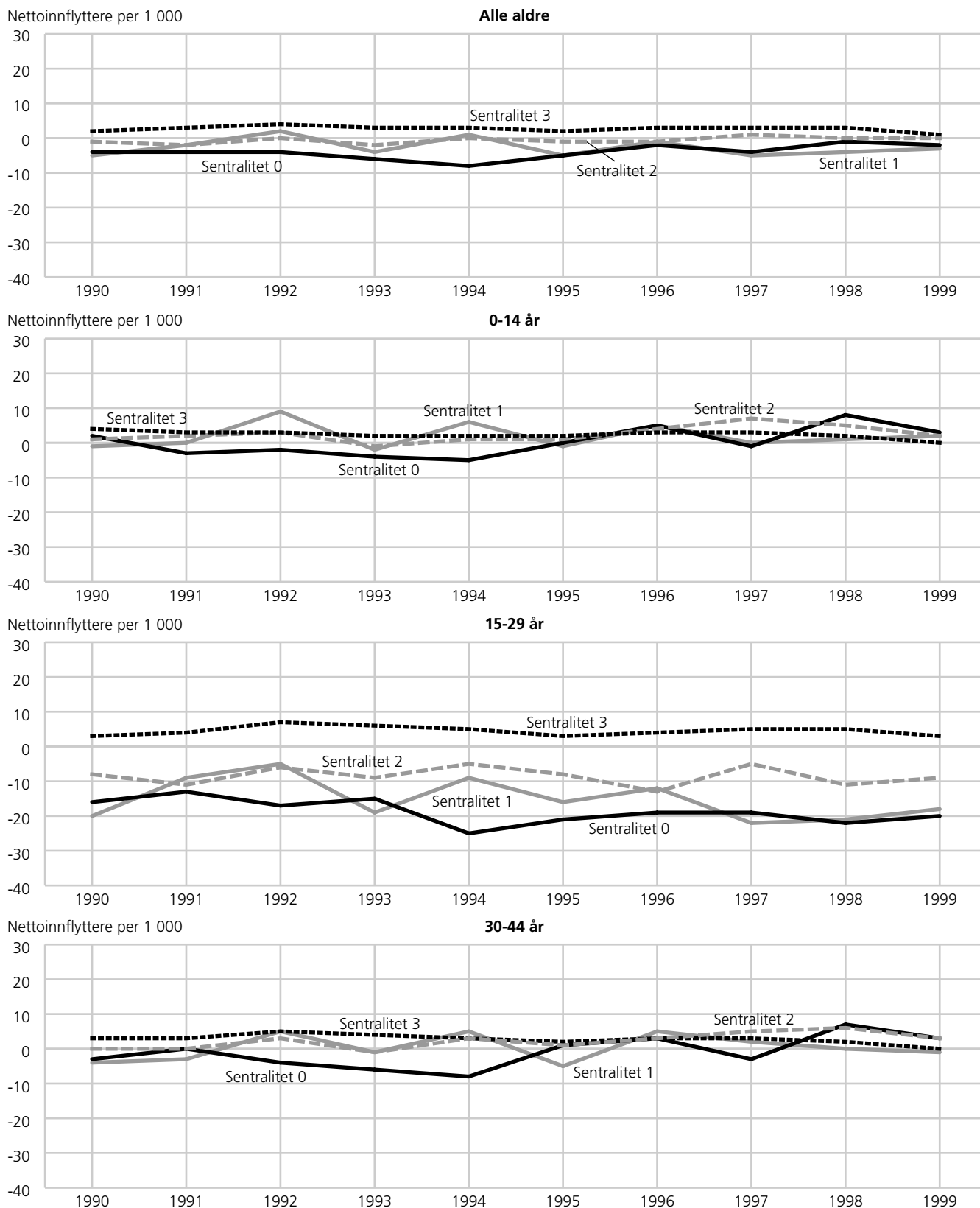
Deretter framstilles de samme tallene, men denne gangen vises for hver landsdel og sentralitet hvordan de ulike aldersgruppene (opp til 59 år) nettoflytting har utviklet seg (se figur 3.8a-3.8e). Vi setter altså i andre omgang fokus på å sammenlikne aldersgruppene flytting for hvert sentralitetsnivå i hver landsdel.

Som vi ser i figur 3.7a i øverste panel, hadde Østlandet en nettoinnflytting på 1990-tallet mellom om lag 1 og 4 promille av innbyggertallet, eller mellom 2 000 og 8 000. Nettoutflyttingen fra Nord-Norge til resten av landet varierte mellom 2 og 13 promille (figur 3.7e). Det er imidlertid store forskjeller innenfor landsdelene, etter sentralitet og også andre dimensjoner. Her skal vi se hvordan nettoflyttingen varierer med alder og sentralitet innenfor hver landsdel.

Figur 3.7a. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet¹. Østlandet. 1990-1999

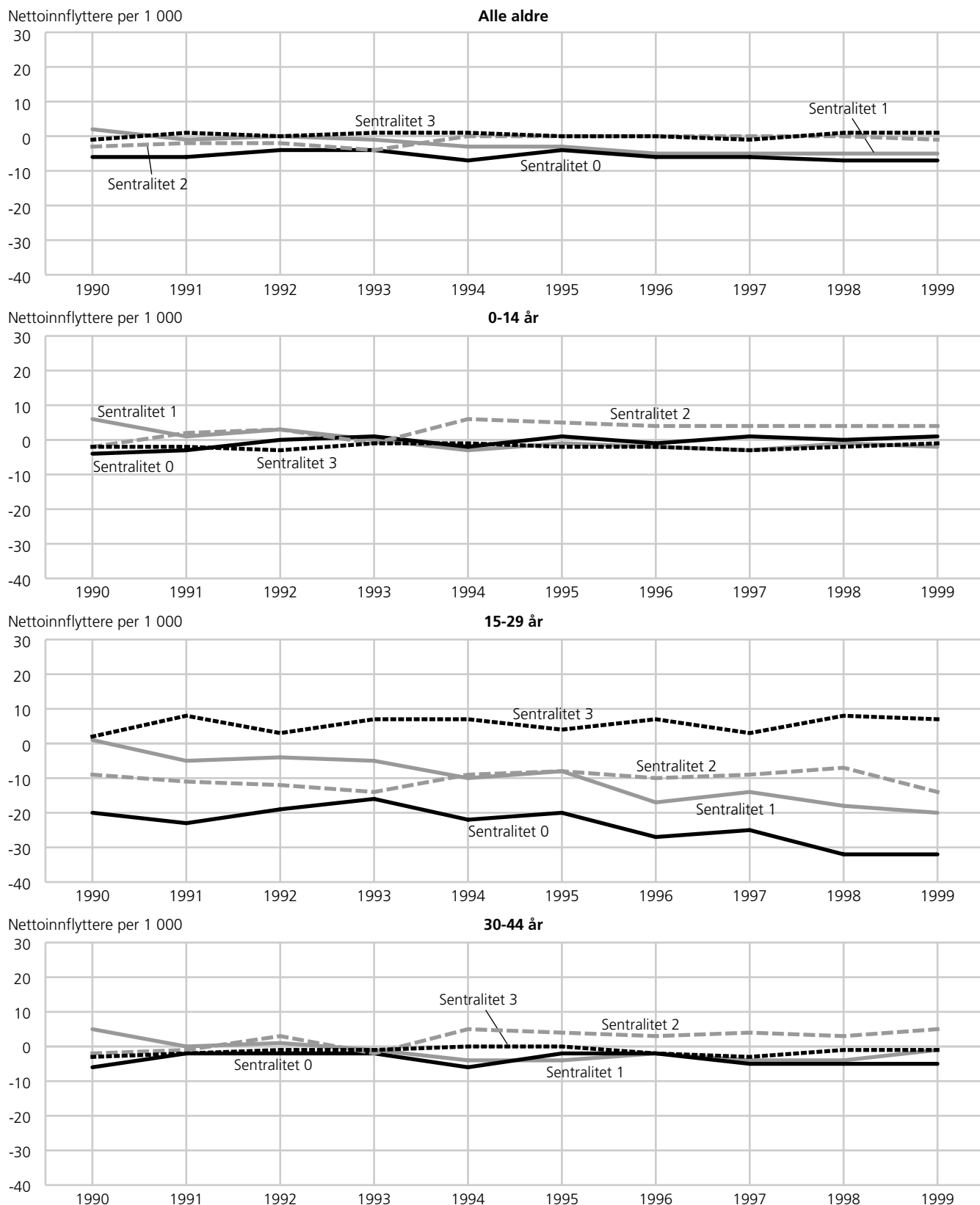

¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

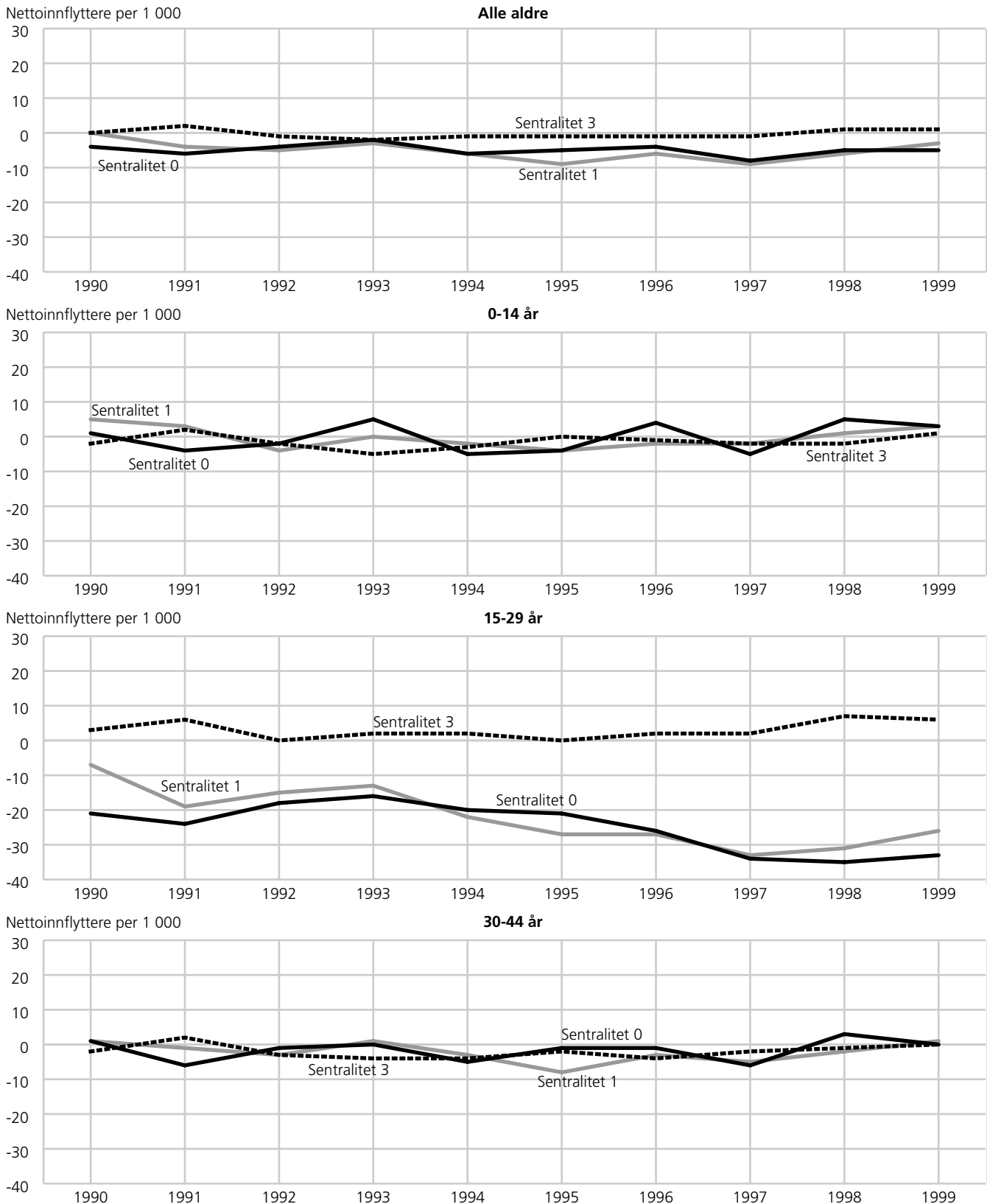
Figur 3.7b. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet¹. Agder/Rogaland. 1990-1999¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.7c. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet¹. Vestlandet. 1990-1999

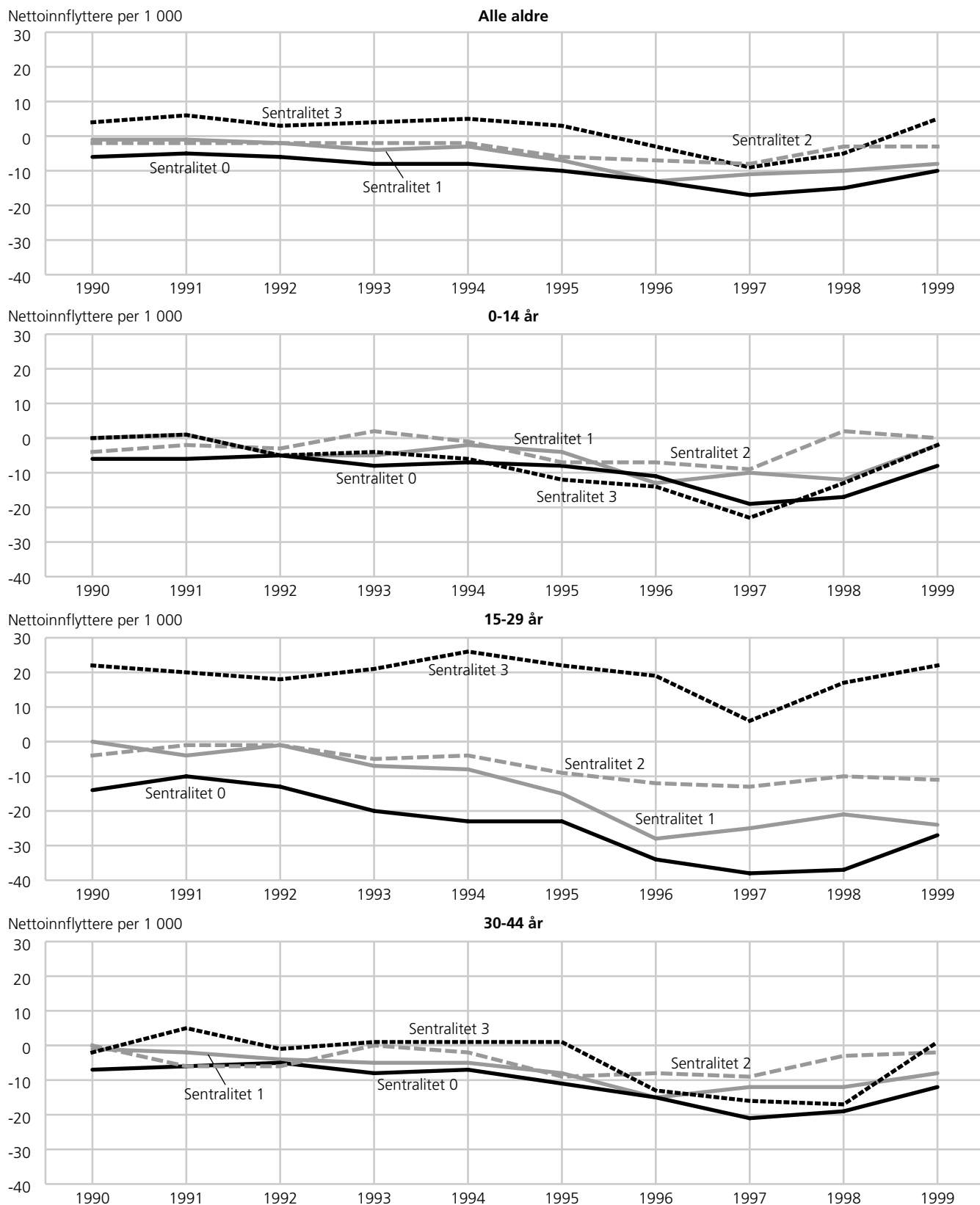

¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.7d. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet¹. Trøndelag. 1990-1999¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.7e. Innenlandsk nettoutflytting per 1 000, etter alder og sentralitet¹. Nord-Norge. 1990-1999

¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

For alle landsdelene er det klart mindre negativ/mer positiv nettoutflytting jo mer sentrale strøk vi ser på. Sentralitet 3 (innenfor 75-90 minutters reisetid fra et landsdelssenter) har nettoinnflytting for de fleste år og landsdeler. Noen unntak finnes for Trøndelag og Nord-Norge, det vil si at det mange år har vært svak nettoutflytting fra Trondheimsregionen, og enkelte år (1996-1998) betydelig nettoutflytting fra Tromsøregionen. Sentralitet 0 har nettoutflytting for hvert år for alle landsdeler. Sentralitet 1 har positive tall enkeltår i alle landsdeler i Sør-Norge, mens utflyttingen fra kommuner med denne sentraliteten i Nord-Norge har vært nesten like høy som fra sentralitet 0 fra 1992.

Vi skal så kommentere hvordan aldersmønsteret varierer innenfor hver landsdel. Mot slutten av perioden er det en viss nettoinnflytting av barn til de minst sentrale strøk på Østlandet (figur 3.7a), men av beskjeden størrelsesorden (under 100 personer hvert år). De store innflyttingstallene for barn har vært til sentralitet 1 og 2 på Østlandet, med over 10 promille i 1998 og 1999. I absolutte tall dreier det seg om en nettoinnflytting på mer enn 1 000 barn per år for nivå 2, Østlandets mellomstore byer med omland. For alle år unntatt 1993 var det nettoutflytting av barn fra sentralitet 3 på Østlandet, fra Oslos dagpendlingsomland. Tapet for Osloregionen har alltid vært mindre enn vinsten for de mindre sentrale strøkene, slik at landsdelen under ett har hatt en liten nettoinnflytting av barn.

For Agder/Rogaland er det gjennom tiåret under ett balanse i barns flyttinger for nivå 0, og en til dels betydelig nettoinnflytting for de andre nivåene, også nivå 3 (se figur 3.7b). Dette synes å være den landsdelen hvor de fleste områdene har nettoinnflytting av barn. Når det i 1999 ble en svak nettoutflytting av barn fra nivå 3, henger nok dette sammen med forholdene i oljesektoren i Stavanger. Det var alt i alt en klar nettoutflytting til resten av landet fra Stavanger, trolig som resultat av den nedtrapping i landbasert oljeaktivitet som fulgte den lave oljeprisen i 1998. Det er ikke grunn til å tro at dette betyr innledningen til en ny stabil trend med utflytting herfra.

På Vestlandet er det nettoutflytting av barn fra sentralitet 3 (Bergensregionen), og fra sentralitet 0 (se figur 3.7c). Sentralitet 2, de mellomstore byene med omland, hadde ganske stabil nettoinnflytting av barn. Enkelte år var dette nok til å gi innflyttingsoverskudd av barn til landsdelen.

I Trøndelag har det vært stabil nettoutflytting i alder 0-14 år fra Trondheimsregionen (figur 3.7d), men det har vært balanse på nivå 0 og 1. Sentralitet 2 er ikke representert i Trøndelag.

Nord-Norge har hatt nettoutflytting av barn under hele 1990-tallet (figur 3.7e). Særlig stor var denne i åra 1996-1998, med flere enn 1 000 per år. Dette er et

betydelig tall, sammenliknet for eksempel med det årlige antall fødte på vel 6 000. Gjennomgående er det relativt størst nettoutflytting av barn fra utkantene, men under Tromsøs utflyttingsår mot slutten av 1990-tallet, var tallene enda større her. Ett år mistet Tromsø og Karlsøy (sentralitet 3A i Nord-Norge) 2,3 prosent av barna ved utflytting. Nettoutflyttingen var 554 barn, mens tallet på fødte til sammenlikning var 943 barn. Landsdelen har mye mer positive tall for 1999 enn for tidligere år for alle sentralitetsnivåene, men det gjenstår å se om dette er en tilfeldig variasjon eller ikke. Totaltallene for 2000 tyder ikke på at 1999 representerte en ny trend, siden nettoutflyttingen gikk opp igjen med om lag 1 000 til 3 800.

Mønsteret for de mellom 30 og 44 år er i grove trekk det samme som for barna. Ingen barn flytter aleine, men en god del i alderen 30-44 år flytter uten barn, det være seg for eksempel fordi de ikke har barn (ennå), eller ved skilsmisse.

På Østlandet har Osloområdet balanse for foreldregenerasjonen (figur 3.7a), mens det var en viss nettoutflytting for barn. Det betyr at hovedstadsregionen fortsatt gjennom hele 1990-tallet har stått svakere som bosted for barnefamilier enn den har gjort for voksne som flytter aleine. De lavere sentralitetsnivåer på Østlandet står tilsvarende sterkere blant barnefamiliene. Dette mønsteret finner vi ikke i resten av landet.

For Agder/Rogaland er det ingen slik ulikhet å spore mellom barn og voksne i alder 30-44 år (figur 3.7b). Her er det omtrent balanse for nivå 0, og en klar nettoinnflytting for de andre nivåene. Her er det altså ikke slik som på Østlandet med et eget flyttemønster for voksne, delvis uavhengig av barns flyttinger. På Vestlandet (figur 3.7c) følger også de to generasjonene hverandre, med klar innflytting av voksne bare til nivå 2. Nivå 1 kommer nok noe dårligere ut for voksne enn for barn, det er altså mer attraktivt for barnefamilier å flytte til småbyene (inklusive omland) enn det er for de som flytter aleine. For Trøndelag kommer alle nivåer litt dårligere ut for voksne enn for barn (figur 3.7d).

Nord-Norge har stor og stabil nettoutflytting også for voksne (figur 3.7e), selv om det har vært enkeltår med et svakt innflyttingsoverskudd. Særlig etter 1996 har utflyttingen vært stor, med årlig nettoutflytting over 1 prosent av folketallet i gruppa flere år på rad for nivå 0, 1 og 3. Sammen med nettoutflytting av barn på samme størrelsesorden (1 000 til 1 500 i årlig tap for Nord-Norge for hver gruppe), er dette er dårlig tegn for landsdelens framtidige befolkningsutvikling.

De eldre voksne, de mellom 45 og 59 år har i hovedtrekkene det samme mønsteret som voksne mellom 30 og 44 år. Utslagene i nettotallene er ganske små fordi mobiliteten er lav, og det er i hovedsak lik størrelsesorden på strømmene inn og ut av hvert område. For de

som er eldre, over 60 år, er mobiliteten enda lavere, men det regionale mønsteret er noe avvikende i forhold til de yngre.

For de over 60 år er det nettoutflytting fra de mest sentrale regioner i alle landsdeler, sterkest for de mellom 60 og 74 år. Unntaket er Agder/Rogaland, her er det nettoinnflytting av eldre til storbyregionene (Stavanger og Kristiansand med omland). De små bevegelsene som er, har altså som resultat at det blir færre av de eldre i sentrale strøk. For Oslos vedkommende betyr dette at byen i tillegg til å ha relativt få som blir gamle de kommende åra, også mister en del av dem til andre kommuner gjennom utflytting. Den positive utviklingen som ligger i aldersfordelingen forsterkes av flyttingene. Oslo hadde 70 000 personer over 67 år i 1999, så en nettoutflytting på 400 personer i denne aldersgruppa er tross alt ikke av særlig stor betydning for antall gamle.

For resten av Østlandet er det en klar nettoinnflytting av eldre (60-74 år), sikkert i sammenheng med utflyttingen fra Osloområdet. Relativt sett betyr det mest for småbyene (5 000-15 000 innbyggere) og deres omgivelser, men den største nettoinnflyttingen (1999) var likevel bare på 68 personer. Agder/Rogaland også utenfor storbyregionene har en viss nettoinnflytting av eldre, mens Vestlandet utenom Bergensregionen har noenlunde balanse. Trøndelags minst sentrale strøk har nettoinnflytting av eldre for alle åra, mens bildet for de litt mer sentrale strøkene er blandet. I Nord-Norge er det klar nettoutflytting av gamle fra utkantene, og fra Tromsø.

I denne gjennomgangen har vi spart de unge voksne (15-29 år) til slutt, de som har det mest dramatiske flyttemønsteret, og de som fortsatt driver sentraliseringsprosessen i landet. I denne aldersgruppa er det for alle landsdeler nettoinnflytting til kommuner på nivå 3, stor på Østlandet (5 000-6 000), men i forhold til folketallet enda større til nivå 3 i Nord-Norge på begynnelsen av 1990-tallet. En tilvekst på over 2 prosent av gruppa var ikke uvanlig. Det er nettoutflytting fra nivå 0-2 i alle landsdeler for praktisk talt alle år. Mot slutten av 1990-tallet er utflyttingen mellom 3 og 4 prosent av folketallet i gruppa i usentrale strøk både i nord og vest. Ofte, men ikke bestandig finner vi de høyeste tallene i Nord-Norge. Også fra nivå 1 er det stor utflytting fra alle landsdeler, mens utflyttingen fra nivå 2 er mer moderat. Disse store tallene for ungdom kommer til tross for at det trolig er en betydelig underregistrering av ungdoms utflytting, slik vi omtalte innledningsvis i denne rapporten. Dersom ungdommene alle sammen kom tilbake, ville ikke disse flyttingene få særlige konsekvenser for befolkningsutviklingen, men som vi har sett er ikke tilbakeflyttingene på langt nær så store som utflyttingene.

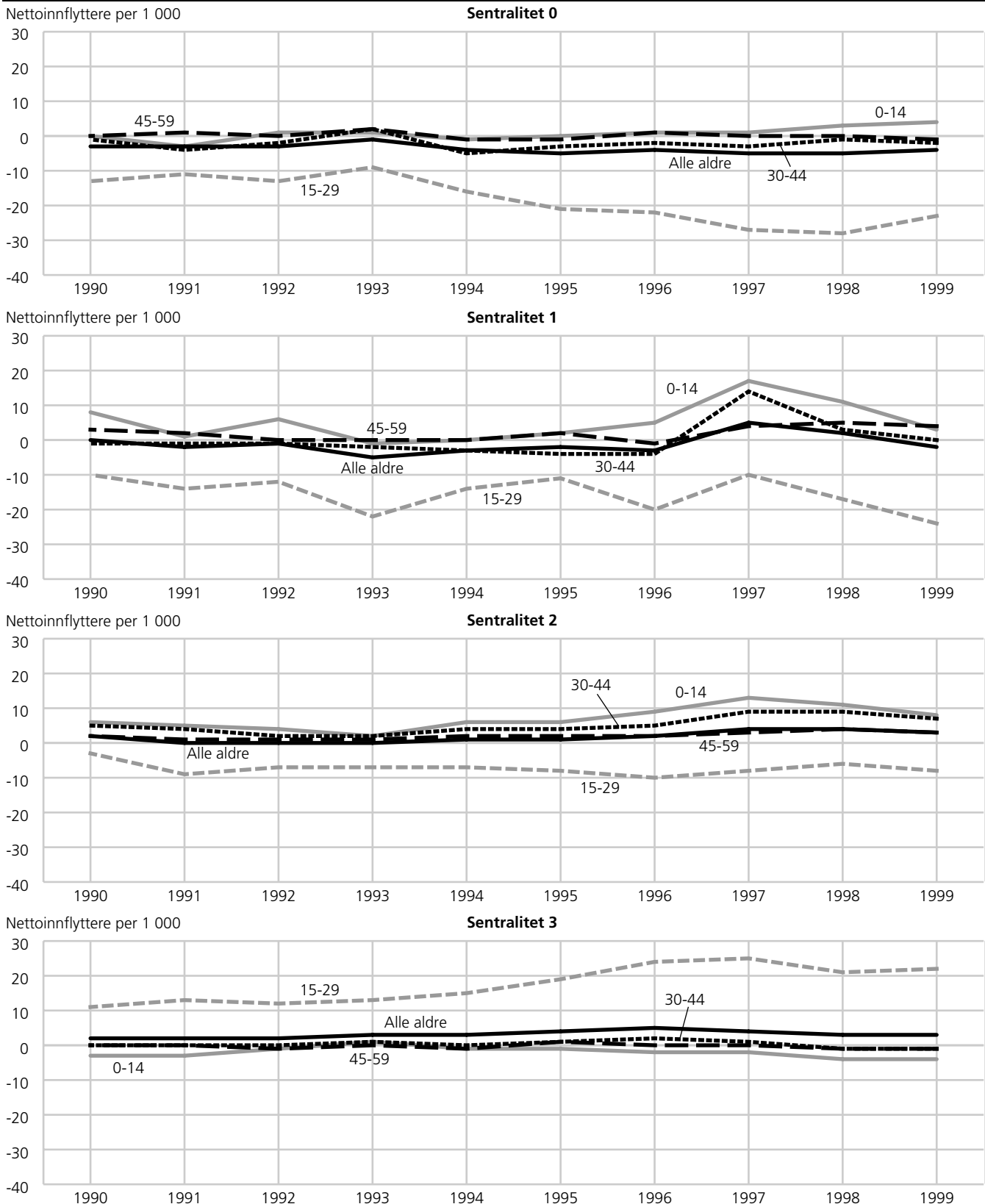
Innenfor hver landsdel, hvordan aldersmønsteret varierer mellom sentralitetsgruppene

Vi skal også gi en kort kommentar for hver landsdel samlet, bygd på figurene 3.8a-3.8e. Informasjonene i 3.8 er de samme som i 3.7, men sorteringen er annerledes for å få klarere fram de ulike perspektivene.

Østlandets minst sentrale strøk har nettoutflytting hvert år. Den eneste gruppa som kommer opp på så store pluss at det kan leses ut av diagram 3.8a er barn de siste åra på 1990-tallet. Det store tapet er blant unge voksne. Det er felles med nivå 1 og 2 også, men tapene her er noe mindre enn på nivå 0. Sentralitet 1 har de seinere åra hatt samlet innflyttingsoverskudd, og overskudd innenfor alle aldersgrupper unntatt de unge voksne. Nivå 2 har hatt overskudd en mye lengre periode, og her ligger også alle grupper i diagrammet unntatt unge voksne, på den positive sida. Sentralitet 3 skiller seg sterkt fra de øvrige, med stabil og relativt høy nettoinnflytting som resultat av den store innflyttingen blant unge voksne.

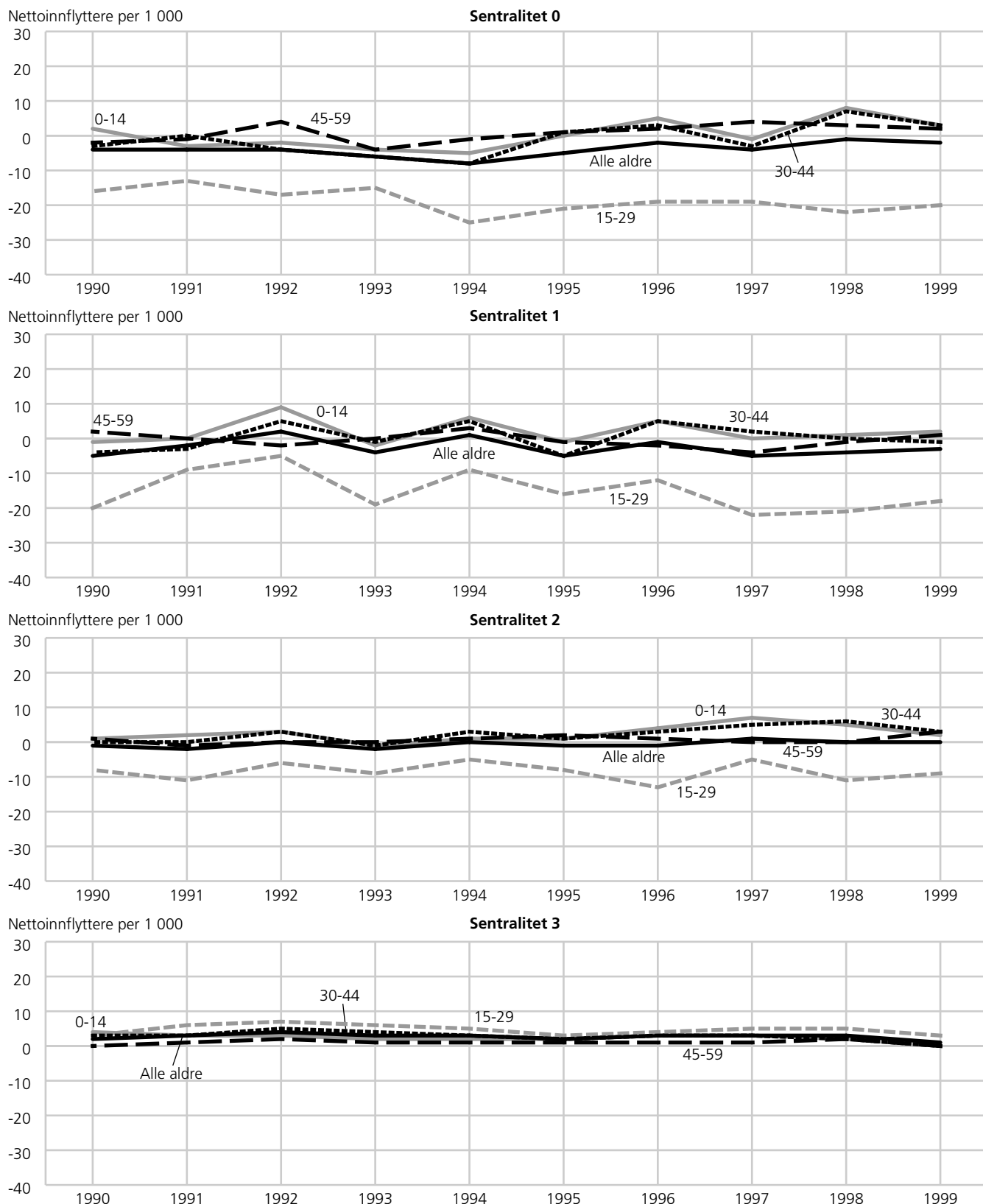
Agder/Rogaland (figur 3.8b) har noen trekk felles med Østlandet. Sentralitet 0 har samlet klar nettoutflytting, satt sammen av sterk utflytting for unge voksne og moderat innflytting for de øvrige gruppene i figuren. Sentralitet 1 har nesten like sterk utflytting blant unge voksne som nivå 0, men stort sett er innflyttingen i de andre aldersgruppene så sterk at nettoutflyttingen gjennomgående er litt lavere enn på nivå 0. For nivå 2 er summen nær balanse for hele perioden, mer positiv mot slutten av tiåret enn ved dets begynnelse. Siste halvdel av tiåret er det nettoinnflytting til nivå 0-2 for både barn og foreldregenerasjonen (30-44 år). Nivå 3 har positive tall for stort sett alle aldersgrupper i alle år, og slik sett den gruppe som har det gunstigste flyttemønsteret. Alle tallene er små, men altså ganske stabile. Samlet er nettotallet lavere for 1999 enn noe tidligere år. Stavangers nettoutflytting i 1999, både innenlands og overfor utlandet, styrer dette, og det henger som nevnt sammen med nedtrapping av flere sider ved den landbaserte oljevirksomheten.

Vestlandet (figur 3.8c) har et mer negativt bilde enn Agder/Rogaland. For sentralitet 0 er det balanse eller nettoutflytting for alle grupper. Summen av dette blir en stabil nettoutflytting på 4-7 promille av folketallet. Fødselsoverskuddet her er stort nok til at dette ikke fører til stor nedgang i folketallet, men er nok en utvikling regionale planleggere tar seriøst. Tapet blant unge voksne er svært stort, mer enn 3 prosent de siste åre. Sentralitet 1 har hatt en gradvis forverring i løpet av 1990-tallet, og har årlig fra 1996 tapt 1/2 prosent av folketallet gjennom utflytting. Sentralitet 2 ligger på balanse eller noe over for totalsummen og alle grupper unntatt de unge voksne. Tapet blant unge voksne er omkring 1 prosent per år, og stabilt i hele tiåret. Sentralitet 3 har en svakt positiv totalsum, basert på en betydelig innflytting blant unge voksne.

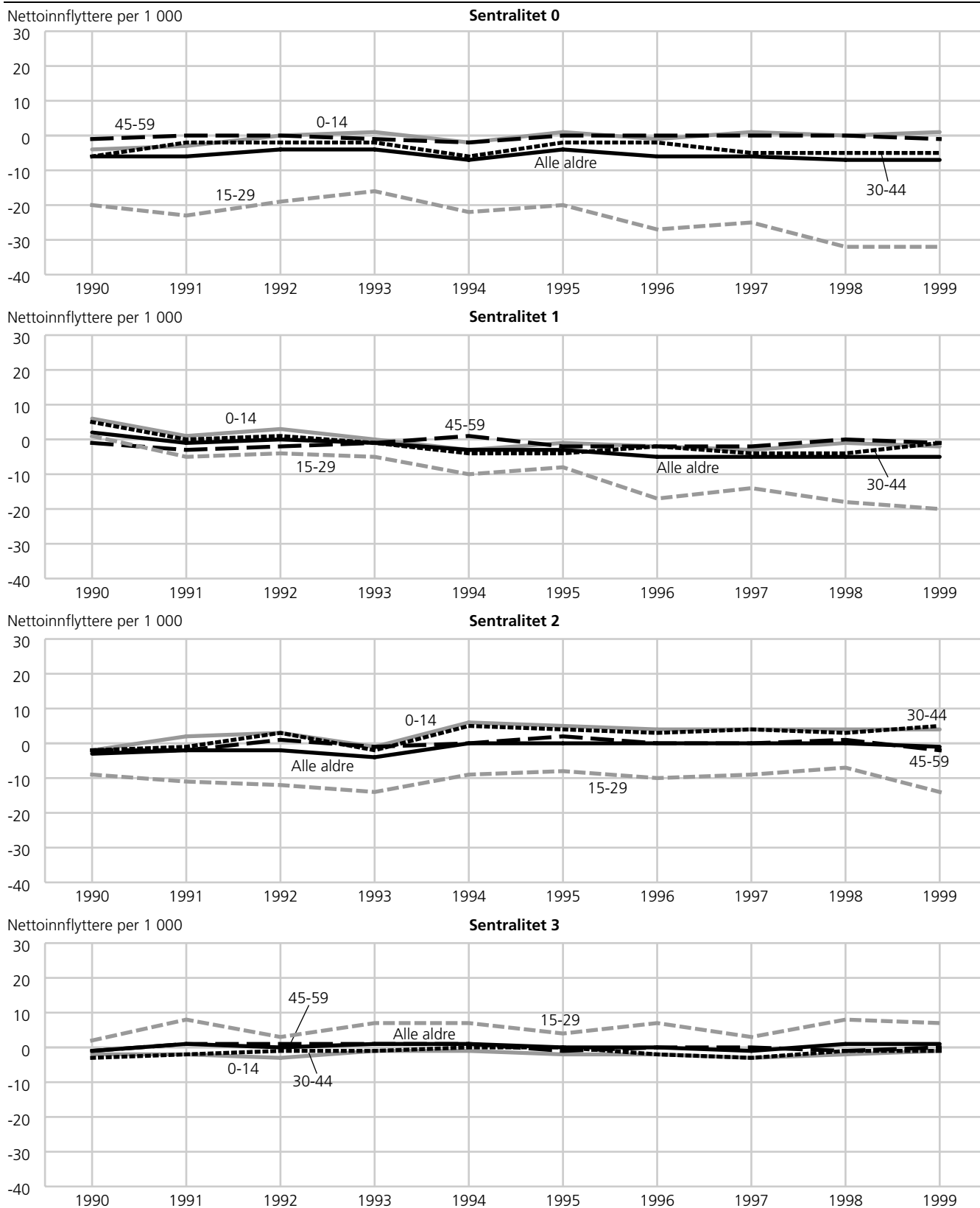
Figur 3.8a. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet¹. Østlandet. 1990-1999¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.8b. Innenlandsk nettoutflytting per 1 000, etter alder og sentralitet¹. Agder/Rogaland. 1990-1999

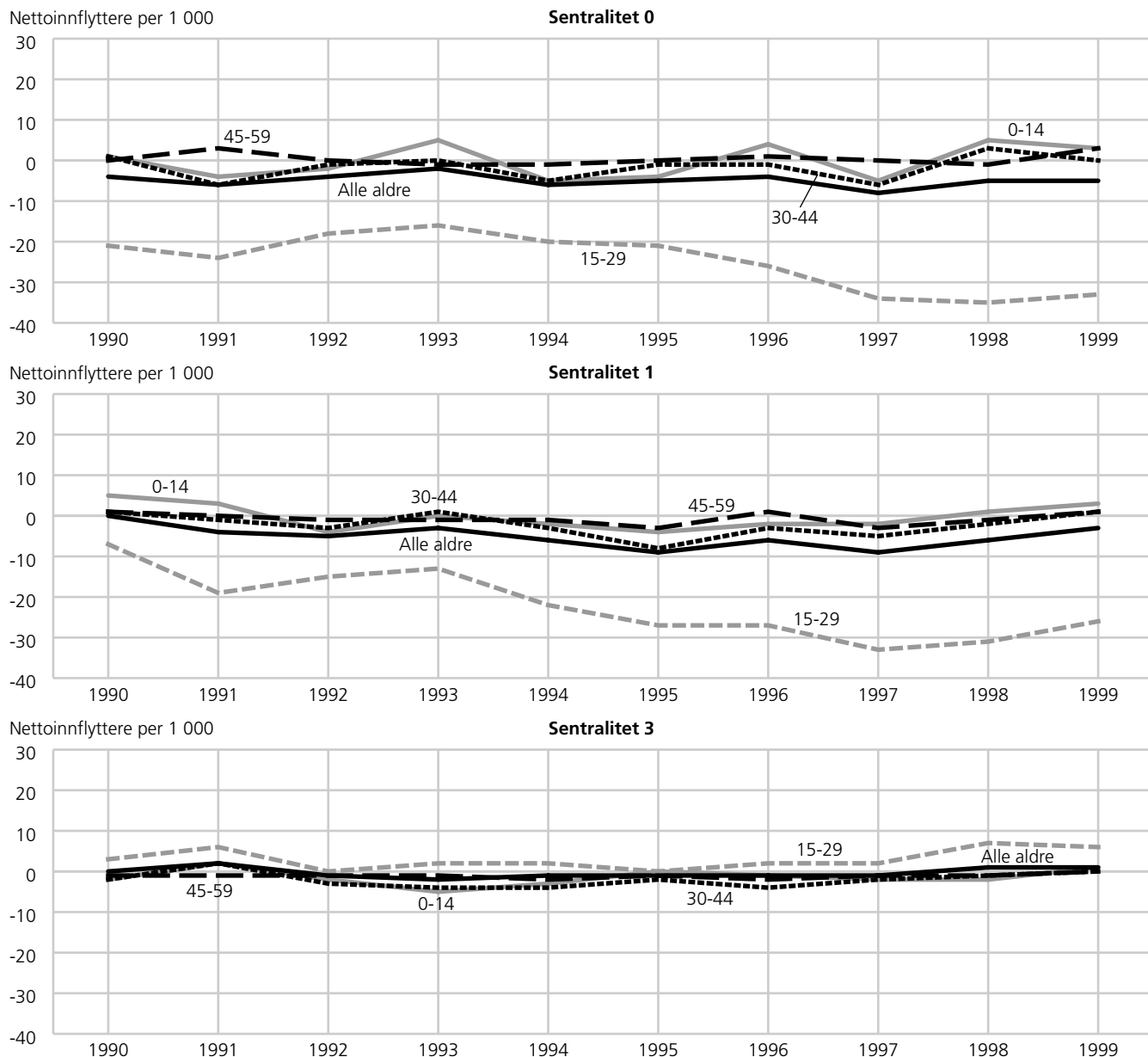

¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

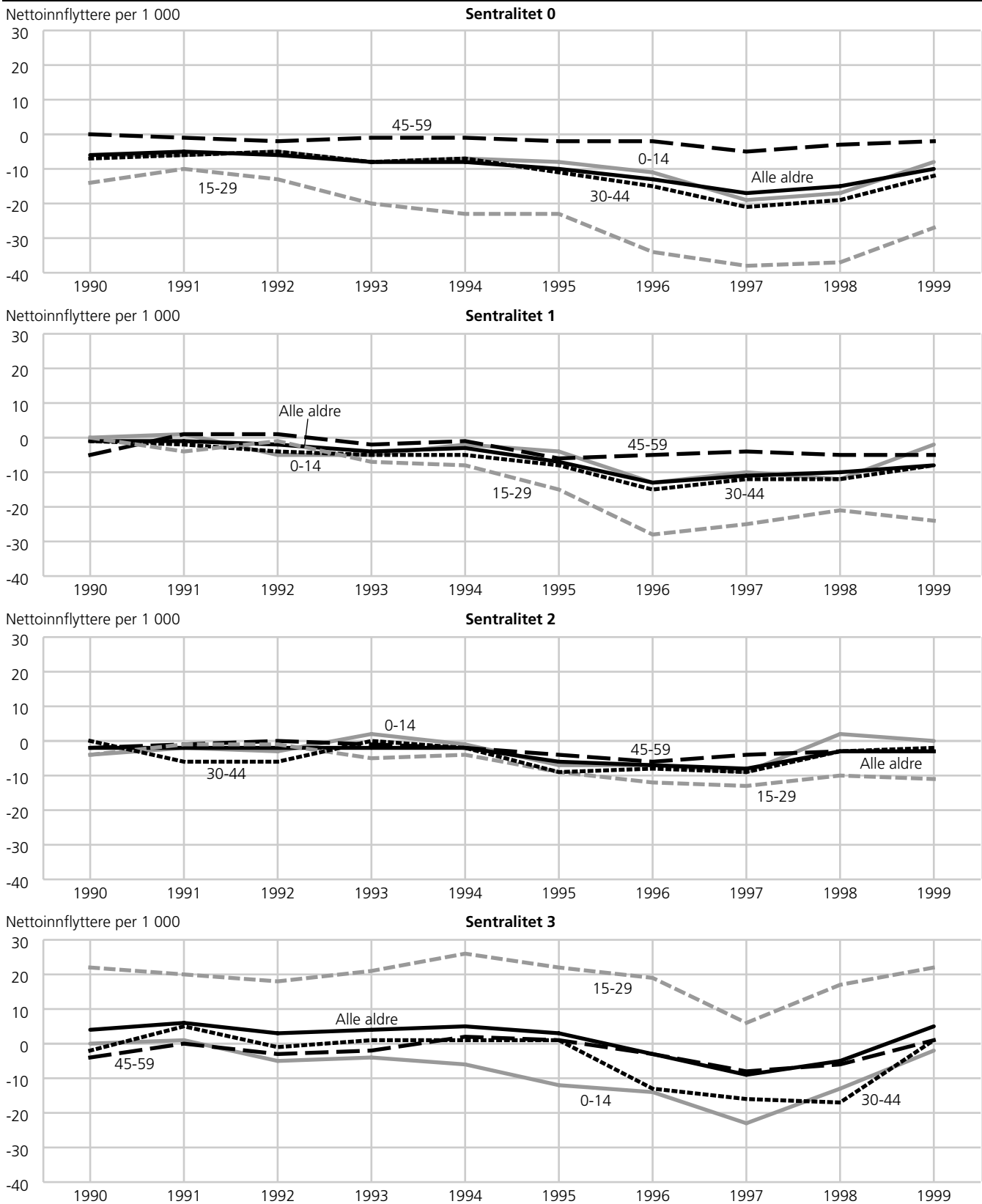
Figur 3.8c. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet¹. Vestlandet. 1990-1999¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.8d. Innenlandsk nettoutflytting per 1 000, etter alder og sentralitet¹. Trøndelag. 1990-1999

¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.
 Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3.8e. Innenlandsk nettoflytting per 1 000, etter alder og sentralitet¹. Nord-Norge. 1990-1999¹ Definisjon av sentralitet er gitt i avsnitt 3.2.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Trøndelag (figur 3.8d) mangler steder på nivå 2. På sentralitet 0 og 1 er det hvert år nettoutflytting, av størrelsesorden $\frac{1}{2}$ prosent av folketallet (eller i absolutte tall noen få hundre). Barn og voksne ligger nær balanse, mens unge voksne har betydelig utflytting. For de siste åra utgjør den mer enn 3 prosent av folketallet i gruppa, eller opp mot 1 000. Sentralitet 3 (Trondheimsregionen) har nær balanse i flyttingene under 1990-tallet, satt sammen av en liten innflytting av unge voksne og balanse eller liten utflytting blant de andre.

De største utslagene både for sumtallene og de enkelte aldersgruppene, finner vi for Nord-Norge (figur 3.8e). Sentralitet 0 har nettoutflytting for alle aldre alle år. Det verste året til nå, 1997, var nettoutflyttingen 1,7 prosent av folketallet, eller mer enn 3 000. Gjennom 1990-tallet har innflyttingen sunket langsomt fra 7 500 til under 7 000, mens utflyttingen varierer mer, fra 8 500 til 10 000 i året. Fra 1997 til 1999 har antall utflyttere sunket fra 10 000 til 8 500, men innflyttingen er også gått ned. Mønsteret for alle fire aldersgruppene i diagrammet er bemerkelsesverdig parallelt. Det er altså ikke slik at aldersmønsteret i flyttetapet for denne regionen er konjunkturavhengig, bare nivået. Nivå 1 har noe mindre kraftige utslag, men kurvene har samme forløpet for de to laveste sentralitetsnivåene. For nivå 2 ligger kurvene langt bedre samlet, og med unntak av perioden 1996-1998 er tapet godt under $\frac{1}{2}$ prosent årlig. Dette er altså kommuner som selv under høykonjunktur for landet ikke er truet av stor utflytting. Nivå 3 (Tromsø og Karlsøy) er preget av at Tromsø har en betydelig innflytting av unge voksne, før 1996 faktisk med høyere relative tall enn hovedstadsområdet (se figur 3.8a). Det var en klart negativ utvikling for alle grupper fram til 1997, men deretter er kurvene mer positive for 1998 og 1999. Det er ikke gitt at dette er en trend som kommer til å fortsette, men foreløpige 2000-tall for Tromsø likner mye på tallene for 1999.

4. Innenlandsk flytting og regional befolkningsendring i Norge og Europa

På grunnlag av norsk initiativ i Europarådet i 1994, er det fra 1995 til 2000 gjennomført det første store prosjektet som analyserer på et sammenliknbart datagrunnlag innenlandske flyttinger og regional befolkningsutvikling i Europa. Prosjektet er gjennomført ved School of Geography, Leeds Universitet under ledelse av professor Phil Rees (Rees and Kupiszewski 1999, 2001).

Prosjektet analyserte mønsteret for de innenlandske flyttingene (regionalt og demografisk), og hvordan den regionale befolkningsutviklingen var i 18 land, fordelt over hele Europa. Innenlandske flyttinger er et vanlig analysetema for demografer og regionalforskere, men til forskjell fra analyser av fruktbarhet, familiedannelse, dødelighet etc. har det hittil ikke vært lagt fram omfattende data eller analyser som kan brukes ved sammenlikninger landene imellom. For alle land ble det samlet inn data over innenlandske flyttinger ned til det laveste mulige regionale nivået, for de fleste land kommuner. Dersom det var mulig, ble det brukt data fra ett år midt på 1980-tallet og ett midt på 1990-tallet. I en gjennomgang av de deltakende landenes data, konkluderes det med at den norske flyttestatistikken hva kvalitet og tilgjengelighet angår er i det absolutte toppsjiktet. Hvert deltakende land utarbeidet en landrapport, den norske ble publisert av SSB i 1999 (Rees et. al. 1999).

Ett viktig formål var å kunne sammenlikne hvor vanlig innenlandsk flytting er i de ulike landene. Siden flytting alle steder registreres som skifte av bosted fra en administrativ enhet til en annen, vil den registrerte mobiliteten (antall flyttinger per 1000 innbyggere) være svært avhengig av enhetenes størrelse. Sverige med dobbelt så mange innbyggere som Norge har bare 60 prosent av vårt antall kommuner. Med helt likt flyttemønster, vil den registrerte mobiliteten i Sverige derfor bli mye lavere enn i Norge. Den franske demograf Daniel Courgeau har utviklet en metode som likevel gjør det mulig å sammenlikne mobiliteten mellom land, og som ble brukt i prosjektet.

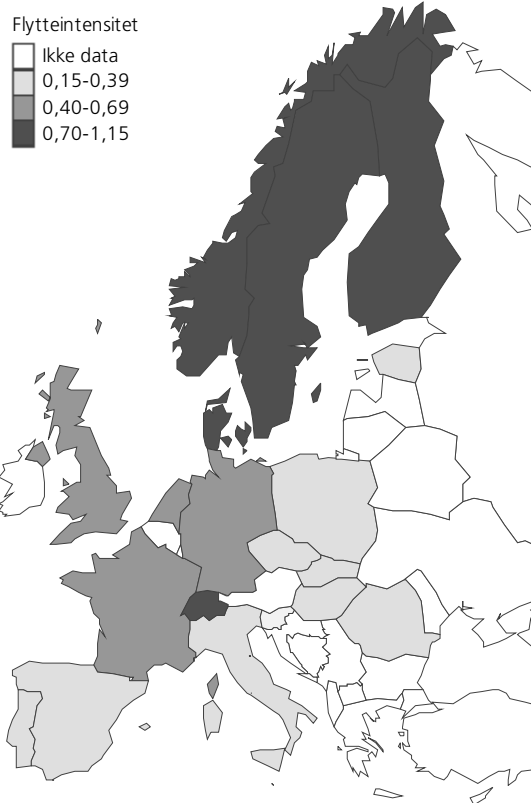
Figur 4.1 viser resultatet av disse beregningene. Det absolutte nivået på indeksen har ingen mening, den

kan bare brukes til å sammenlikne forholdene landene imellom. Klart høyest mobilitet har Danmark, deretter kommer Sverige, Sveits, Finland og Norge på samme nivå. Tyskland, Frankrike, Nederland og Storbritannia danner en klar mellomgruppe, mens de øvrige landene i undersøkelsen kjennetegnes av lav mobilitet. Inndelingen er i hovedsak den samme midt på 1980- og midt på 1990-tallet. I Vest-Europa er tallene svært like, i Øst-Europa er mobiliteten sunket betydelig etter kommunismens fall.

Det er ikke uten videre gitt at høy mobilitet er et gode eller et onde, verken for den enkelte eller for samfunnet. Et samfunn med høy mobilitet vil ofte ha stor evne til å omstille seg, og en stor del av den økonomiske veksten i Norge i den første etterkrigstida var knyttet til flyttingene fra landsbygda. På den andre sida vil et samfunn med høy mobilitet bli mindre tett og føles mindre trygt. De sosiale kontrollene blir løsere, og kriminalitet og andre avvik kan få bedre grobunn. Lav mobilitet kan lett gi et samfunn uten dynamikk og forandring, men samtidig kan det bli preget av trygghet og oversiktighet. For det enkelte individ er flytting ofte et naturlig ledd i et vanlig livsløp. Vi flytter som unge bort fra foreldrehjemmet, etter en tid aleine flytter vi kanskje sammen med en partner, skaffer eventuelt et nytt sted å bo om familien vokser, og finner kanskje ut at denne boligen er blitt for stor når man blir eldre og aleine. For mange er dessuten flytting et nødvendig ledd for å utvikle en karriere. Problemene kan oppstå om individuelle ønsker og strukturelle krav går mot hverandre.

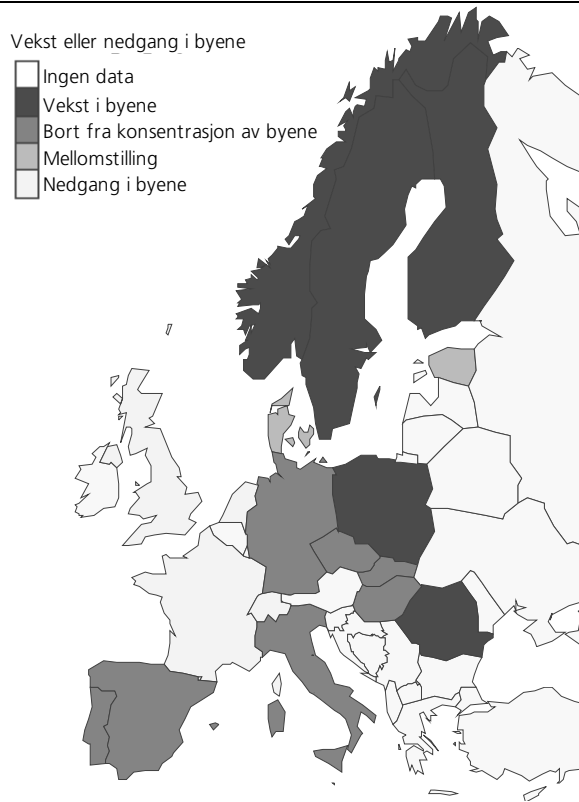
Enkeltstående studier av flyttetallene i Norden og Europa, har antydnet at mobiliteten i Norge har vært relativt lav. På denne bakgrunnen, og ut fra en oppfatning av at regionale og distriktpolitiske problemstillinger er viktigere i Norge enn andre steder, og at bosettingsmønsteret har betydelig større politisk interesse hos oss, var det overraskende å konstatere at vår mobilitet er blant de høyeste i Europa. Forklaringen kan nok henge sammen med at vi har en så spredt bosetting at det er mindre vanlig å kunne skifte arbeidsplass uten samtidig å skifte bolig her enn i resten av Europa, og at det kanskje ikke er en opplagt sammenheng mellom flyttehyppighet og disse politiske prioriteringene.

Figur 4.1. Intensiteten i innenlandsk flytting (Courgeaus K) i utvalgte europeiske land, midt på 1990-tallet

Kilde: Rees og Kupiszewski.

Figur 4.2. Utvalgte europeiske land klassifisert etter vekst eller nedgang i storbyene, midt på 1990-tallet

Kilde: Rees og Kupiszewski.

Et annet viktig formål var å se i hvilken grad flyttingene bidrar til en økende befolkningskonsentrasjon i storbyene (urbanisering), eller om det nå var en strøm bort fra storbyene, til mindre sentralt, eller tilbake til landsbygdene. En ville også se disse endringene i forhold til flytternes alder. Figur 4.2 viser hvordan urbaniseringen fortoner seg i de analyserte landene midt på 1990-tallet.

Ennå på 1990-tallet hadde Norge, Sverige, Finland, Polen og Romania fortsatt byvekst. I Norge var denne konsentrasjonen sterkere i 1994 enn i 1984, men forskjeller mellom enkeltår bør ikke tillegges særlig vekt uten samtidig å studere konjunkturbildet for disse åra. I Norden var konsentrasjonen drevet av unge innflyttere, og i noen grad motvirket av utflytting til omegnskommuner og fjernere strøk av barnefamilier. Sterke bevegelser bort fra storbyene fant en i Frankrike, Nederland, Sveits og Storbritannia.

Referanser

Blom, S. (1998): *Levekår blant ikke-vestlige flyktninger*. Rapport 98/16, Statistisk sentralbyrå.

Flyttestatistikk 2000:
<http://www.ssb.no/emner/02/02/20/flytting/>

Hordaland fylkeskommune (1999): *Flytting og flyttemotiv i Hordaland 1998*, Rapport. Bergen.

Løwe, T. (2001): *Boligkonsum og husholdningsstruktur*. Rapport 2001/24, Statistisk sentralbyrå.

Rees, P and M. Kupiszewski (1999): *Internal migration and regional population dynamics in Europe: A synthesis*. Population studies No. 32. Council of Europe, Strasbourg.

Rees, P and M. Kupiszewski (2001): *Internal migration and population change in Europe: Evidence on urban Concentration/Deconcentration from Eighteen Countries*, Paper presented at the European Association for population Studies Conference, Helsinki, 7-9 June 2001.

Rees, P. et. al. (1999): *Internal migration and regional population dynamics in Europe: Norway Case Study*, Reports 99/19. Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (1994): *Standard for kommune-klassifisering*, NOS C 192, Statistisk sentralbyrå.

Tysse, T. I. og N. Keilman (1998): *Utvandring blant innvandrere 1975-1995*, Statistisk sentralbyrå.

Vassenden, K. (1997): *Innvandrere i Norge. Hvem er de, hva gjør de og hvordan lever de?* Statistiske analyser 20. Statistisk sentralbyrå.

Østby, L. (1977): *Flyttemotivundersøkelsen 1972*, SØS 35, Statistisk sentralbyrå.

Østby, L. (2001): *Flyktningers sekundærflyttinger under 1990-tallet*, Rapport 2001/22, Statistisk sentralbyrå.

Tidligere utgitt på emneområdet

Previously issued on the subject

Norges offisielle statistikk (NOS)

C 607: Befolkningsstatistikk 1998 med tall for
1. januar 1999

C 693: Framskrivning av folkemengden 1999-2050

Rapporter (RAPP)

2001/24: Boligkonsum og husholdningsstruktur

2002/4: Boligutgiftene i Norge på 1990-tallet.
Systematiske observasjoner av livsfase,
geografi og husholdningstype

1999/19: Internal migration and regional population
dynamics in Europe: Norway Case Study

Statistiske analyser (SA)

35: Sosialt utsyn 2000

De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter*Recent publications in the series Reports*

- 2001/24 T. Løwe: Boligkonsum og husholdningsstruktur. Livsfase- og generasjonsendringer i perioden 1973-1997. 2001. 73s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4964-3
- 2001/25 T. Fæhn, J.A. Jørgensen, B. Støm og W. Drzwi: Reduserte aggregeringssjehveter i beregninger av effektive satser for næringsstøtte 1998. 2001. 52s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4968-6
- 2001/26 T.I. Tysse: Effects of Enerprise Characteristics on Early Retirement. 2001. 36s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4970-8
- 2001/27 A. Langørgen: Inntektssystemet for kommunene: Måling av utgiftsbehov og fordelingsvirkninger. 2001. 34s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4971-6
- 2001/28 L. Svennebye: Grensehandelen med Sverige og Danmark. Sammenlikning av priser på grensen og i Oslo 2001. 2001. 47s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537- 4977-5
- 2001/29 K.J. Einarsen: Utredning av alternative rapporteringsløsninger for kirkelig tjenestestatistikk. Sluttrapport fra utredningsgruppen for kirkelig tjenestestatistikk. 2001. 50s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537- 4982-1
- 2001/30 T.P. Bø: Utenlandske leger og sykepleiere i Norge. 2001. 27s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537- 4984-8
- 2001/31 F.R. Aune: Regional og nasjonal utvikling i elektrisitetsforbruket for 2010. 2001. 36s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537- 4986-4
- 2001/32 T.O. Thoresen: Skatt på overføringer mellom generasjoner. 2001. 39s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537- 4987-2
- 2001/33 T. Pedersen: Tilpasning på arbeidsmarkedet for personer som går ut av status som yrkeshemmet i SOFA-søkerregisteret - 1999 og 2000. 2001. 37s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537- 4989-9
- 2001/34 T. Pedersen: Tilpasning på arbeidsmarkedet for deltakere på ordinære arbeidsmarkedstiltak i årene 1999-2000. 2001. 18s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4990-2
- 2001/35 A. Langørgen, R. Aaberge og R. Åserud: Gruppering av kommuner etter folke-mengde og økonomiske rammebetingelser 1998. 2001. 53s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4992-9
- 2001/36 G. Haakonsen og E. Kvingedal: Utslipp til luft fra vedfyring i Norge. Utslippsfaktorer, ildstedsbestand og fyringsvaner. 2001. 51s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4994-5
- 2001/37 K. Rypdal og L-C. Zhang: Uncertainties in Emissions of Long-Range Air Pollutants. 2001. 49s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-5000-5
- 2001/38 B. Kupis Frøyen og Ø. Skullerud: Avfallsregnskap for Norge. Metoder og resultater for tekstilavfall. 2001. 41s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-5005-6
- 2001/39 G.I. Gundersen og O. Rognstad: Lagring og bruk av husdyrgjødsel. 2001. 47s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-5007-2
- 2001/40 I. Hauge Byberg, A. Hurlen Foss og T. Noack: Gjete kongens harer- rapport fra arbeidet med å få samboerne mer innpasset i statistikken. 2001. 60s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-5008-0
- 2001/41 E. Engelién og P. Schøning: Friluftsliv og tilgjengelighet- metode for beregning av nøkkeltall. 2001. 23s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-537-5012-9
- 2001/42 G.M. Pilskog, L. Solheim og K. Ødegård: Bruk av informasjons- og kommunikasjons-teknologi i næringslivet 2000. 2001. 56s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-5013-7
- 2001/43 T. Smith og S.E. Stave: Ressursinnsats, utslipp og rensing i den kommunale avløps-sektoren. 2001. 64s. ISBN 82-537-5014-5
- 2002/1 E. Rønning og S. T. Vikan: Lærernes arbeidsmiljø i 1990- årene. 2002. 60s. 180 kr inkl. mva. ISBN 82-537-5016-1
- 2002/2 V.V. Holst Bloch: Arealstatistikk for tettsteds-nære områder 1999-2000. 2002. 37s. 155 kr inkl. mva. ISBN 82-5375021-8